

2,9

KVALITA DEMOKRACIE ZA PRVÉ DVA ŠTVRŤROKY 2013 PODĽA IVO BAROMETRA – PO STAGNÁCII POKLES V 2. ŠTVRŤROKU NA 2,9; MEDZIROČNE SA ZHORŠILA Z 2,8 NA 2,9

INŠTITÚT PRE
VEREJNÉ OTÁZKY

Analytici Inštitútu pre verejné otázky v spolupráci s ďalšími expertmi hodnotia v rámci projektu *IVO Barometer* vývoj kvality demokracie na Slovensku v prvých dvoch štvrtrokoch 2013 rozdielnymi známkami. Zatiaľ čo v prvom štvrtroku 2013 hodnotili kvalitu demokracie celkovou známku ako počas celého roka 2012 – 2,8, v druhom štvrtroku však zaznamenali pokles o 0,1 bodu na priemerne hodnotenie 2,9. Toto zhoršenie sa odrazilo aj z pohľadu celoročného hodnotenia – priemerná známka kvality demokracie podľa *IVO Barometra* v prvom polroku 2013 sa oproti roku 2012 zhoršila z priemernej známky 2,8 na 2,9.

OBSAH

IVO BAROMETER

1-2/2013

– SÚHRNNÉ HODNOTENIE

AKTUALITY | 1 – 3

IVO BAROMETER:

DEMOKRATICKÉ

INŠTITÚCIE A PRÁVNY

ŠTÁT | 4 – 6

IVO BAROMETER:

LEGISLATÍVA | 7 – 9

IVO BAROMETER:

OCHRANA A DODRŽIAVANIE

ĽUDSKÝCH A MENŠINOVÝCH

PRÁV | 10 – 11

IVO BAROMETER:

NEZÁVISLÉ

MÉDIÁ | 12 – 13

IVO BAROMETER:

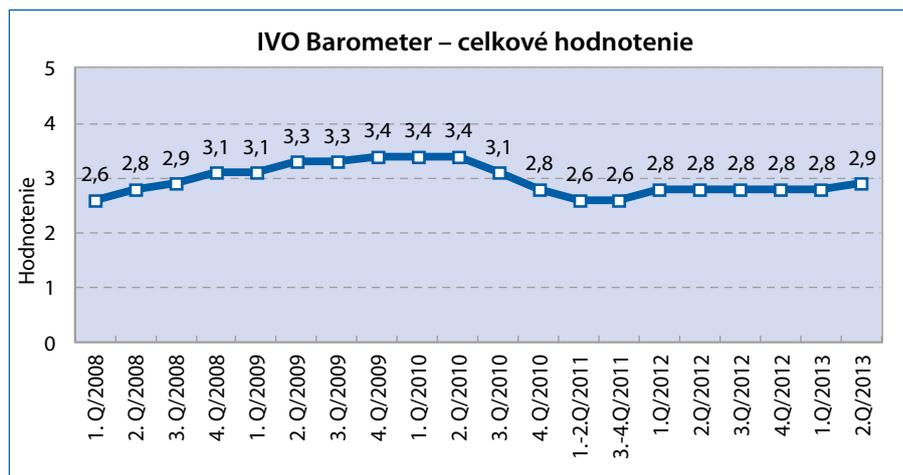
OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ

| 14 – 15

Experti pripravujúci hodnotenie v rámci *IVO Barometra* skonštatovali, že v prvom štvrtroku sa celkový rating hodnotenia kvality demokracie bodovo nezhoršil. Napriek náznakom negatívnych tendencií nedošlo ešte k zásadným rozhodnutiam zhoršujúcim stav kvality demokracie v Slovenskej republike v takej miere, aby sa to odrazilo na škále hodnotenia indexu *IVO Barometer*.

V druhom štvrtroku 2013 sme však už na základe nepriaznivých udalostí zaznamenali pokles v hodnotení kvality demokracie oproti predchádzajúcemu štvrtroku. Podieľal sa na ňom regres v dvoch zo štyroch známkaných oblastí, v ktorých experti zhoršili rating o 0,25 bodu – Demokratické inštitúcie a právny štát a Ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv.

Vývoj celkovej známky kvality demokracie podľa *IVO Barometra* v rokoch 2008 – 2013

BAROMETER	2. štvrtrok		1. štvrtrok		4. štvrtrok		Celoročný priemer				
	2013	2013	2013	2012	2013	2012	2011	2010	2009	2008	
Celkové hodnotenie	2,9	2,8	2,8	2,8	2,9	2,8	2,6	3,2	3,3	2,9	
Demokratické inštitúcie a právny štát	3,00	2,75	2,75	2,75	2,9	2,6	2,5	3,2	3,4	2,9	
Legislatíva	2,50	2,50	2,50	2,50	2,6	2,5	2,3	3,0	2,8	2,6	
Ľudské a menšinové práva	3,25	3,00	3,00	3,00	3,1	3,0	2,8	3,1	3,2	2,8	
Nezávislé médiá	3,00	3,00	3,00	3,00	3,0	3,0	2,9	3,4	3,7	3,1	

ODKIAĽ A KAM

IVO a vydavateľstvo Kalligram predstavili 26. júna 2013 v Bratislave novú knihu *Odkiaľ a kam. 20 rokov samostatnosti*. V publikácii sa 61 autorov rôznych generácií s rôznymi životnými skúsenosťami zamyšľa nad vývojom slovenskej a českej spoločnosti od rozdelenia v roku 1993. Kniha ponúka viachlasnú a multižánrovú výpoveď, medzi autormi sú historici, politológovia, právnici, sociológovia, ekonómovia, psychológovia, antropológovia, pedagógovia, teológovia, spisovatelia, publicisti, občianski aktivisti, blogeri.

G. MESEŽNIKOV V PARÍŽI

Dňa 1. februára 2013 sa prezident IVO zúčastnil na kolokviu *Česko-slovenský „zamatový rozvod“ po 20 rokoch: vnútorné, regionálne a európske dôsledky*. Podujatie zorganizovalo CERI-Sciences Po v spolupráci s Ústavom medzinárodných vzťahov (Praha) a Francúzskym centrom pre výskum v sociálnych vedách (CEFRES) v Prahe. Vo svojom vystúpení sa venoval súčasnému stavu česko-slovenských medzištátnych vzťahov a zvláštnostiam zahranično-politického smerovania SR po roku 1993. Na kolokviu sa zúčastnili českí, slovenskí a francúzski experti.

DIGITÁLNA GRAMOTNOSŤ 2013

IVO predstavil 25. apríla 2013 v Bratislave výsledky analyticko-monitorovacieho projektu *Digitálna gramotnosť na Slovensku 2013*. Projekt od roku 2005 mapuje jeden z kľúčových predpokladov úspešnej transformácie na informačnú spoločnosť a znalostnú ekonomiku – pripravenosť širokých vrstiev obyvateľstva na používanie moderných informačných a komunikačných technológií

ALTERNATIVE POLITICS

Dňa 4. apríla 2013 sme predstavili novú knihu *Alternative Politics? The Rise of New Parties in Central Europe*. Prezentácia bola spojená s diskusiou o fenoméne nových politických strán, ich ideovom a programovom profile, politickej činnosti či volebnej podpore s hosťami zo zahraničia. Zoltán Pogátsa predstavil situáciu v Maďarsku, Peter Spáč sa venoval novým stranám v Českej republike a Marta Galážka predstavila profil nových politických strán v Poľsku. Prezentácie sa zúčastnili diplomati, experti, politici, študenti a zástupcovia tretieho sektora.

O LIBERÁLNYCH STRANÁCH V STREDNEJ EURÓPE

Historickým predpokladom, súčasnému postaveniu a politickej činnosti liberálnych

Hlavné zistenia v jednotlivých oblastiach:

Demokratické inštitúcie a právny štát

Prvý polrok 2013 sa v oblasti demokratických inštitúcií a právneho štátu vyznačoval zhoršením situácie v dodržiavaní princípov delby moci, v uplatňovaní ústavou predpísaných postupov pri výbere a menovaní vysokých štátnych predstaviteľov, v zabezpečení procesnej nezávislosti orgánov činných v trestnom konaní, najmä v prípadoch, ktoré súviseli s pôsobením štátnych inštitúcií a ich najvyšších predstaviteľov. Snaha o koncentráciu mocenských pozícií v rukách jednej politickej sily nadobudla neporovnateľnú podobu – z hľadiska intenzity – s predchádzajúcimi funkčnými obdobiami štátnych administratív od nastolenia demokracie v roku 1989. Povestný „diktát väčšiny“ sa už neprejavoval iba ako dominantný spôsob presadzovania rozhodnutí v NR SR vládnu stranou v procese legislatívnej tvorby a pri plnení kontrolnej funkcie parlamentu, ale najmä ako hlavný mocenský nástroj pri riadení krajiny. Zámeru vládneho Smeru-SD obsadiť vlastnými nominantmi všetky významné mocenské pozície v štáte slúžila aj účelová novelizácia legislatívy.

Predstavitelia Smeru-SD, vrátane premiéra Roberta Fica, pripisovali činnosti vlády jednej strany pozitívnejšie dôsledky pre spoločnosť než dovtedajšiemu vládnutiu koalíčných vlád, pre údajnú vyššiu efektivitu a absenciu konfliktov medzi koalíčnými partnermi. Otázkam dodržiavania základných pravidiel demokratického vládnutia (bezpodmienečné rešpektovanie ústavnosti, rovnosť, nestrannosť, transparentnosť, prihliadanie na názor menšín) sa však predstavitelia vládnej strany vo svojich interpretačných schémach nevenovali.

V prvom polroku 2013 vládna strana posilňovala svoje pozície v regulačných a kontrolných orgánoch, keď do nich menovala svojich straníckych funkcionárov napriek tomu, že EÚ nepripúšťa vymenovanie straníkov do vedenia nezávislých regulačných úradov.

Informácie, ktoré sa objavovali v médiách opakovane potvrdzovali prítomnosť klientelistických praktík pri rozdeľovaní prostriedkov zo štátneho rozpočtu. Spôsob ich riešenia svedčil buď o nedostatočne účinných kontrolných mechanizmoch alebo – čo bolo pravdepodobnejšie – o zámere využiť verejné prostriedky v prospech určitých skupín a jednotlivcov s väzbami na vládu.

Legislatíva

V sledovanom období parlament schválil 68 zákonov a noviel, z toho 54 na návrh vlády a 14 na návrh poslancov (vrátane jedného návrhu predloženého výborom NR SR). Tri právne normy (t. j. 4,4 % z celkového počtu) boli schválené v skrátenom legislatívnom konaní. Parlament opätovne schválil päť právnych noriem vetovaných prezidentom I. Gašparovičom (v prvom polroku 2013 prezident vrátil parlamentu na opätovné prerokovanie dovedna 6 zákonov a noviel).

Dve zo schválených právnych noriem boli prijaté na návrh opozičných poslancov, dve ďalšie boli predložené ako spoločný návrh vládnych a opozičných poslancov. Pri schvaľovaní niektorých zákonov parlament zohľadnil čiastkové pozmeňujúce návrhy opozičných poslancov. Značný počet legislatívnych návrhov z dielne opozičných subjektov však bol odmietnutý už v prvom čítaní.

K pozitívnejším prvkom procesu legislatívnej tvorby patril pokles podielu zákonov a noviel schválených v skrátenom konaní. Poľutovaniahodnou skutočnosťou však bolo to, že práve v skrátenom legislatívnom konaní parlament schválil významnú – z inštitucionálneho hľadiska – a politicky mimoriadne závažnú novelu zákona o organizácii Ústavného sudu SR, ktorá zasiahla do kauzy výberu generálneho prokurátora SR. Kladne treba hodnotiť akceptovanie niektorých pozmeňujúcich návrhov predložených poslancami opozičných strán pri prerokovaní zákonov a noviel v pléne NR SR. V sledovanom období však boli opäť zaznamenané prípady *de facto* nepriamej novelizácie tzv. prílepkovou metódou, t. j. spôsobom, ktorý robí právny poriadok SR menej transparentným (išlo o tzv. bločkovú lotériu, ktorá sa zaviedla novelou Colného zákona a o zjednotenie termínov opravných maturít prostredníctvom novely zákona o rodine).

Ak si niekedy môžeme dovoliť povedať, že poslanci schvaľujú niečo, čomu nerozumejú, tak oblasť verejného obstarávania je určite takýmto prípadom a postup zvolený pri schvaľovaní „malej“ novely zákona o verejnom obstarávaní problém iba prehľbuje. Ani časté premiestňovanie Centrálného koordinačného orgánu pre čerpanie eurofondov v rokoch 2010 – 2013 nepomáha tejto agende a vnáša do tohto mimoriadne komplikovaného byrokratického procesu prívla vnútornej politiky.

Závažným zásahom do vlastníckych práv je novela zákona o významných investíciách, ktorá berie samosprávam právomoci pri rozhodovaní o významných investíciách a umožňuje štátu na základe subjektívneho rozhodnutia vlády („vo verejnom záujme“) vyvlastňovať majetok občanov. Toto všetko sa má odohrať zjednodušeným spôsobom (pre štát), pričom subjekt na druhej strane (občan) má slabšie možnosti brániť sa rozhodnutiam štátu.

Ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv

Základným problémom ochrany a podpory ľudských práv na Slovensku bol aj v prvých dvoch štvrtrokoch 2013 pomerne nízky stupeň vymáhateľnosti práva. Príčiny už dlhodobo spočívajú v nedostatočnej nezávislosti, prílišnej stranícko-politickej zaťaženosti, často aj slabšej

odbornej spôsobilosti všetkých inštitúcií právneho štátu a v nízkej efektívnosti mechanizmov implementácie a kontroly, čo má nevyhnutné dôsledky aj na vymáhateľnosť ľudských práv. Indikátormi tohto stavu boli napríklad veľký nápad individuálnych podaní na Ústavný súd SR súvisiacich s prietiahmi v konaní, ako aj všeobecne nízka dôvera obyvateľstva v súdy a orgány činné v trestnom konaní, ale aj v ostatné mocenské orgány štátu.

Aj v skúmanom období pokračovali nepriame útoky na slobodu prejavu trestnoprávnymi i občianskoprávnymi žalobami ústavných činiteľov proti viacerým médiám z titulu ochrany dôstojnosti a cti. Osobitosťou tohto javu je to, že niektorí činitelia (napríklad predseda Najvyššieho súdu Štefan Harabin) žiadajú od médií ako odškodnenie za údajné porušenie svojich práv doslova likvidačné sumy vo výške niekoľko sto tisíc eur. Ako snahy o zúženie priestoru pre slobodu prejavu a právi na informácie možno vnímať zatiaľ verbálny útok na zákon o slobodnom prístupe k informáciám, ktorý o. i. ukladá povinnosť všetkým verejnoprávnym orgánom a inštitúciám zverejňovať uzavreté zmluvy a avizované snahy vlády o jeho novelizáciu s cieľom „zabrániť šikanovaniu úradov a zneužívaniu zákona v obchodnom styku“.

Bezprecedentný postoj zaujali poslanci NR SR voči správe o činnosti úradu verejnej ochrankyne práv Jany Dubovcovej. Poslanci Smeru-SD hlasovali za uznesenie, ktoré nariadilo ombudsmanku prepracovať správu, poukazujúcu o. i. na nedostatky v oblasti dodržiavania a ochrany ľudských práv v SR. Ústava SR pritom nepredpokladá vrátenie takýchto správ na prepracovanie, parlament ich môže iba zobrať na vedomie. Verejná ochrankyňa práv označila postup poslaneckej väčšiny za prekročenie právomocí parlamentu.

Po odňatí akreditácie Slovenskému národnému stredisku pre ľudské práva Medzinárodným koordináčnym centrom pre Národné ľudskoprávne inštitúcie pri OSN v Ženeve sa Slovensko dostalo do jednej kategórie s Burkinou Faso a zopár podobnými krajinami.

Nezávislé médiá a médiá verejnej služby

V prvých dvoch štvrtrokoch bol pre hodnotenie kvality demokracie v oblasti nezávislých médií a médií verejnej služby rozhodujúci vývoj v oblasti súdnych sporov s médiami či konkrétnymi autormi, kde sme zaznamenali protichodné tendencie, ako aj vývoj v legislatívnej oblasti. Oproti predchádzajúcemu obdobiu ustúpilo do úzadia dianie v Rozhlase a televízii Slovenska, kde po účelovej a legislatívne spochybniteľnej výmene generálnej riaditeľky v polovici roka 2012 nastalo obdobie konsolidácie bez výraznejších problematických prejavov. Celkové hodnotenie vývoja v tejto oblasti tak rovnako ako počas celého roka 2012 zostalo nezmenené vzhľadom na dlhodobé vzájomné vyvažovanie pozitívnych a negatívnych tendencií a trendov.

Skutočnosť, že v prípade kauzy baru Bonanno vysokí predstavitelia súdництва a prokuratúry prichytení pri konaní, ktoré otvára otázky o ich ľudskej a mravnej kompetencii pre výkon funkcií namiesto verejného ospravedlnenia za neprípustné správanie naopak zaútočili na médiá, ktoré priniesli takýto dôkaz o ich správaní, asi najlepšie vystihuje morálny rozklad súdneho stavu na Slovensku.

Občianska spoločnosť a tretí sektor

V priebehu uplynulého obdobia sa v tejto oblasti prejavovali tri základné tendencie, ktoré spoločne vytvárajú rozporuplný obraz. Po prvé, tretí sektor ako celok dnes nemá takú silu, mohutnosť ani vplyv ako v predchádzajúcich obdobiach. Po druhé, napriek tomu sa zo spoločnosti nevytratil genetický kód aktívneho občianstva, vynárajú sa nové idey, vznikajú nové iniciatívy, presadzujú sa noví lídri, ktorí tvorivo využívajú priestor občianskej slobody na riešenie problémov okolo seba. Po tretie, naďalej pokračovala komunikácia medzi predstaviteľmi štátu a zástupcami mimovládnych neziskových organizácií o podmienkach fungovania občianskej spoločnosti a tretieho sektora.

Prípad zastavenia stíhania novinárky Petkovej a filmárky Piussi symbolicky odzrkadľuje situáciu, aká bola v uplynulom období príznačná pre časť občianskej spoločnosti na Slovensku. Na jednej strane roztrpčenosť a hnev nad stavom slovenského súdництва, na druhej strane ochota sa proti tomu postaviť – a v takomto súboji dokonca zaznamenať úspech.

Detailné hodnotenie jednotlivých oblastí nájdete na stranách 4 – 15.

Autori podkladových analýz:

GRIGORIJ MESEŽNIKOV
MARTIN BÚTORA

KÁLMÁN PETŐCZ
MIROSLAV KOLLÁR

strán v krajinách strednej Európy sa venovali účastníci konferencie, ktorá sa uskutočnila 19. februára 2013 na Slobodnej univerzite v Bruseli. Podujatie sa realizovalo v rámci projektu *Liberálne strany v strednej a východnej Európe: slabosť a potenciál*, (viac o projekte na webe IVO) podporeného Alianciou liberálov a demokratov za Európu (ALDE). S príspevkom na konferencii vystúpil prezident IVO G. Mesežnikov. Na projekte sa zúčastnili aj experti zo Slobodnej univerzity v Bruseli, Vroclavskej univerzity (Vroclav, Poľsko), Novej bulharskej univerzity (Sofia, Bulharsko), Fakulty sociálnych vied Karlovej Univerzity (Praha, Česká republika), Univerzity Babes Bolyai (Cluj Napoca, Rumunsko).

SLOVAKIA 2012. TRENDS IN QUALITY OF DEMOCRACY

Hodnoteniu kvality demokracie na Slovensku v uplynulom roku sa venuje publikácia *Slovakia 2012. Trends in Quality of Democracy*. Ide o výstup projektu *IVO Barometer*. Kniha je výsledkom práce autorského kolektívu, ktorý v roku 2012 monitoroval a analyzoval hlavné vývojové trendy v piatich oblastiach, ktorými sú: demokratické inštitúcie a právny štát; legislatíva; ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv; nezávislé médiá a médiá verejnej služby. V roku 2012 sme pôvodnú oblasť zahraničnej politiky z euro-integračného a transatlantického hľadiska nahradili oblasťou mimovládnych organizácií a tretieho sektora.

DEMOKRATIZÁCIA NA TAIWANE

IVO vydal koncom apríla 2013 novú publikáciu – štúdiu Grigorija Mesežnikova *Democratization and Civil Society Development in Taiwan. Some Lessons for Central Europe*, ktorá približuje čitateľovi jeden z najúspešnejších prípadov prechodu k demokratickej spoločnosti v 20. storočí. Publikácia je výstupom zo študijného pobytu autora na Katedre politických vied Národnej taiwanskej univerzity v Taipei v rámci programu Taiwan Fellowship (október – december 2012).

SOCIÁLNA SITUÁCIA DOMÁCNOSTÍ VYLÚČENÝCH RÓMSKÝCH KOMUNITÍ

Regionálne centrum UNDP v Bratislave vydalo dve publikácie, ktoré sú výstupom projektu realizovaného v rokoch 2011 – 2012 Inštitútom pre verejné otázky *Zber dát a monitoring ohrozenia v marginalizovaných komunitách*. Prvou je *Situčná analýza vybraných aspektov životnej úrovne domácností vylúčených rómskych osídlení*, druhá má názov *Príjmy, výdavky a spotreba domácností vylúčených rómskych osídlení*. Autorkami oboch je Jarmila Filadelfiová.

Demokratické inštitúcie a právny štát	1. Q	2. Q	3. Q	4. Q	Celoročný priemer
2013	2,75	3,00	–	–	2,9
2012	2,50	2,50	2,50	2,75	2,6
2011	2,50		2,50		2,5
2010	3,50	3,50	3,00	2,75	3,2
2009	3,25	3,50	3,50	3,50	3,4
2008	2,75	2,75	3,00	3,25	2,9

Hodnota ratingu IVO Barometra za prvý štvrtrok 2013 v oblasti *Demokratické inštitúcie a právny štát* zostala bez zmeny oproti záveru roka 2012 na úrovni 2,50, v druhom štvrtroku sme zaznamenali pokles na 2,75. Celoročná priemerná známka sa v prvom polroku 2013 zhoršila oproti roku 2012 o 0,3 bodu na 2,9.

Prvý polrok 2013 sa v oblasti demokratických inštitúcií a právneho štátu vyznačoval zhoršením situácie v dodržiavaní princípov delby moci, v uplatňovaní ústavou predpísaných postupov pri výbere a menovaní vysokých štátnych predstaviteľov, v zabezpečení procesnej nezávislosti orgánov činných v trestnom konaní, najmä v prípadoch, ktoré súviseli s pôsobením štátnych inštitúcií a ich najvyšších predstaviteľov. Snaha o koncentráciu mocenských pozícií v rukách jednej politickej sily nadobudla neporovnateľnú podobu – z hľadiska intenzity – s predchádzajúcimi funkčnými obdobiami štátnych administratív od nastolenia demokracie v roku 1989. Povestný „diktát väčšiny“ sa už neprejavoval iba ako dominantný spôsob presadzovania vládnu stranou rozhodnutí v NR SR v procese legislatívnej tvorby a pri plnení kontrolnej funkcie parlamentu, ale najmä ako hlavný mocenský nástroj pri riadení krajiny. Zámeru vládneho Smeru-SD obsadiť vlastnými nominantmi všetky významné mocenské pozície v štáte slúžila aj účelová novelizácia legislatívy.

Predstavitelia Smeru-SD, vrátane premiéra Roberta Fica, pripisovali činnosti vlády jednej strany pozitívnejšie dôsledky pre spoločnosť než dovtedajšiemu vládnutiu koalíčných vlád, pre údajnú vyššiu efektivitu a absenciu konfliktov medzi koalíčnými partnermi. Otázkam dodržiavania základných pravidiel demokratického vládnutia (bezpodmienečné rešpektovanie ústavnosti, rovnosť, nestrannosť, transparentnosť, prihliadanie na názor menšín) sa však predstavitelia vládnej strany vo svojich interpretačných schémach nevenovali.

V marci 2013, prvýkrát od nastolenia demokratického režimu v SR po roku 1989, došlo k pokusu iniciovať proces obžaloby úradujúcej hlavy štátu pre skutky súvisiace s výkonom funkcie. Skupina 44 poslancov zo všetkých piatich opozičných poslaneckých klubov v NR SR obvinila prezidenta Ivana Gašparoviča z úmyselného porušenia ústavy, ktorého sa mal dopustiť tým, že v primeranej lehote nevyzvolil zvoleného generálneho prokurátora. Návrhu na obžalobu prezidenta predchádzal neúspešný pokus opozičných poslancov z januára 2013 zaoberať sa postupom hlavy štátu na mimoriadnej schôdzi NR SR (poslanci Smeru-SD však neschválili jej program a schôdza sa neuskutočnila). Hoci pri hlasovaní v parlamente, kde má väčšinu poslaneckých mandátov Smer-SD, návrh na obžalobu I. Gašparoviča nemal nijakú šancu získať dostatočnú podporu (poslanci Smeru-SD sa na samotnej schôdzi ani nezúčastnili), fakt, že celé opozičné spektrum sa pokúsilo obžalovať prezidenta z porušenia ústavy, pričom išlo o stanovisko podložené vyhodnotením dlhodobej činnosti I. Gašparoviča, bol vážnym indikátorom porúch, ktoré sa objavili vo fungovaní demokratických mechanizmov.

Napriek tomu, že spory okolo činnosti I. Gašparoviča vyvolávali nadštandardný záujem médií a verejnosti a výkonu jeho funkcie sa venovali dve mimoriadne schôdze parlamentu, sám prezident v prvom polroku 2013 nepredstúpil ani raz pred NR SR s vlastným výkladom vzniknutej situácie.

Problematické momenty sa objavovali aj v činnosti parlamentu. Poslanci Smeru-SD zabránili konaniu mimoriadnej schôdze NR SR zvolanej na návrh opozície. Obštrukčným postojom v niektorých výboroch obmedzili plnenie kontrolnej funkcie parlamentu. Bezprecedentný postoj zaujali voči správe o činnosti úradu verejnej ochrankyne práv Jany Dubovcovej, predloženej do NR SR v marci. Poslanci Smeru-SD hlasovali za uznesenie, ktoré nariadilo ombudsmanke prepracovať správu, poukazujúcu o. i. na nedostatky v oblasti dodržiavania a ochrany ľudských práv v SR. Ústava SR pritom nepredpokladá vrátenie takýchto správ na prepracovanie, parlament ich môže iba zobrať na vedomie. Verejná ochrankyňa práv označila postup poslaneckej väčšiny za prekročenie právomocí parlamentu.

Prvý polrok 2013 sa v oblasti demokratických inštitúcií a právneho štátu vyznačoval zhoršením situácie v dodržiavaní princípov delby moci, v uplatňovaní ústavou predpísaných postupov pri výbere a menovaní vysokých štátnych predstaviteľov, v zabezpečení procesnej nezávislosti orgánov činných v trestnom konaní, najmä v prípadoch, ktoré súviseli s pôsobením štátnych inštitúcií a ich najvyšších predstaviteľov.

Ako názorné príklady problematických až znepokojujúcich trendov v oblasti pôsobenia demokratických inštitúcií a právneho štátu mohli slúžiť dve konkrétne kauzy – obsadenie pozície generálneho prokurátora SR a vyšetrovanie podozrení týkajúcich sa pôsobenia vojenských spravodajských služieb v rokoch 2006 – 2010.

Prípád výberu a vymenovania nového generálneho prokurátora bol najhoršou recidívou nerešpektovania viacerých charakteristík, príznačných

pre demokratický ústavný systém od roku 1998, po tom, čo bolo ukončené pôsobenie autoritárskej vlády na čele s predsedom HZDS Vladimírom Mečiarom. Kauza generálneho prokurátora, ktorá v rokoch 2011 – 2012 v dôsledku obštrukčného postoja prezidenta I. Gašparoviča spočívala v dlhodobom neobsadení jednej z najdôležitejších pozícií v mocenskej štruktúre štátu, sa v roku 2013 premenila na prípad koordinovaného popretia princípov liberálno-demokratického konštitucionalizmu, na ktorom sa súběžne podieľali predstavitelia takmer všetkých najvýznamnejších ústavných inštitúcií štátu, a to s jediným cieľom: na politickú objednávku vedenia vládneho Smeru-SD nepripustiť vymenovať do funkcie generálneho prokurátora takú osobu, ktorá by vo svojej činnosti nebrala ohľad na politické a personálne preferencie tejto strany a na väzby existujúce v jej klientelistickom zázemí.

V roku 2013 boli aktívnymi účastníkmi kauzy prezident I. Gašparovič, predseda vlády R. Fico, predsedníčka Ústavného súdu Ivetta Macejková a predseda parlamentu Pavol Paška. Koordinovaným, časovo a vecne zladeným postupom títo ústavní činitelia znemožnili – každý svojím

individuálnym podielom – kandidátovi na funkciu generálneho prokurátora Jozefovi Čentéšovi, zvolenému legitímnym a zákonne nepochybiteľným spôsobom, ujať sa ústavnej funkcie, na ktorú kandidoval vo voľbe v NR SR. Úlohu stranického aktéra mocensko-politickej operácie, cieľom ktorej bolo zmarenie šancí J. Čentéša na výkon funkcie, zohral poslanecký klub Smeru-SD. Personálnym stelesnením alternatívy voči J. Čentéšovi sa stal bratislavský krajský prokurátor Jaromír Čižnár, ktorý na žiadosť Smeru-SD súhlasil so svojou kandidatúrou a bol v júni zvolený za kandidáta na generálneho prokurátora hlasmi všetkých 82 prítomných poslancov tejto strany. Stalo sa tak aj napriek tomu, že o podaní J. Čentéša ešte s definitívnou platnosťou nerozhodol ÚS SR. Opoziční poslanci na protest proti konaniu voľby sa na hlasovaní nezúčastnili a opustili rokovaciu sálu. Symptomaticky pôsobil aj fakt, že poslanci Smeru-SD pred voľbou nového kandidáta odmietli návrh opozície, aby J. Čižnár predstúpil pred poslanecké plénum a ozrejmil motív a okolnosti svojho kandidovania.

Spomínaná mocensko-politická operácia sa skladala z nasledujúcich na seba nadväzujúcich aktivít:

- dlhodobého odmietania vymenovať J. Čentéša zo strany prezidenta I. Gašparoviča pod rôznymi, často navzájom si odporujúcimi zámienkami;
- oznámenia prezidenta z januára 2013, že J. Čentéša „nevymenuje nikdy“;
- vzniesenia námietok prezidenta voči sudcom ÚS SR, ktorí sa zaoberali ústavnou sťažnosťou J. Čentéša, s cieľom zabrániť prideleniu veci senátu v zložení, ktoré by negarantovalo vynesenie rozsudku podľa predstáv súčasného mocenského establišmentu, neoddeliteľnou súčasťou ktorého bol prezident;
- schvaľovania účelovej retroaktívnej legislatívy týkajúcej sa pôsobenia ÚS SR s cieľom dosiahnutia rozsudku v neprospech J. Čentéša v parlamente na návrh vládneho Smeru-SD;
- prispôbovania rozvrhu práce Ústavného súdu krokom podnikaným vládnymi predstaviteľmi a zástupcami strany Smer-SD v parlamente zo strany predsedníčky ÚS SR I. Macejkovej;
- organizovanie novej voľby kandidáta na funkciu generálneho prokurátora a zvolenie ďalšieho kandidáta.

Celkové vedenie, ako aj základné politicko-propagandistické krytie tejto operácie, zabezpečoval predseda vlády R. Fico, ktorý verejne zdôvodňoval jej priebeh v jednotlivých fázach a obhajoval jednotlivé kroky jej realizátorov (prezidenta, vlády, parlamentu, Ústavného súdu, strany Smer-SD).

Neobľomnosť, ktorú zástupcovia Smeru-SD a ich politickí spojenci

demonštrovali v úsilí znemožniť J. Čentéšovi ujať sa legitímne získanej funkcie, vyvolávala otázky o ich motivácii. Za jeden z možných motívov by sa dal považovať zámer vytvoriť také právno-politické podmienky, ktoré by vylúčili vznik situácií, vedúcich k vyšetrovaniu niektorých skutkov, spáchaných osobami blízkyimi vládncem establišmentu.

Jedným z najvýznamnejších aktérov kauzy výberu generálneho prokurátora bol ÚS SR. Jeho rola, ktorú ovplyvňovala najmä predsedníčka I. Macejková, by sa dala vyhodnotiť ako príspevok k oslabeniu základov ústavnosti.

ÚS SR sa od roku 2011 zaoberal viacerými podaniami týkajúcimi sa tohto prípadu: podaniami dvoch kandidátov – neúspešného Dobroslava Trnku a úspešného J. Čentéša, prezidenta I. Gašparoviča a poslancov NR SR. Podaním, ktoré v roku 2013 najviac ovplyvnilo priebeh celej kauzy, vrátane pôsobenia ÚS SR ako takého, bolo ústavná sťažnosť J. Čentéša proti rozhodnutiu prezidenta I. Gašparoviča nevymenovať ho do funkcie. Ešte pred samotným prerokovaním tejto sťažnosti sa predmetom sporu medzi J. Čentéšom a I. Gašparovičom stalo určenie senátu, ktorý sa mal spomínanou sťažnosťou zaoberať. Postupne I. Gašparovič namietol pre zaujatosť siedmich sudcov: Ladislava Orosza, Jána Lubyho, Juraja Horvátha, Lajosa Mészároša, Sergeja Kohuta, Rudolfa Tkáčika a Ľudmilu Gajdošikovou. Kandidát J. Čentéš namietol piatich sudcov: Petra Brňáka, Milana Ľalíka, Jána Auxta, Ľubomíra Dobríka a Ivettu Macejkovú. Namietanie viedlo k tomu, že ÚS SR sa stal *de facto* zablokovaným pre rozhodovanie vo veci (jedinou sudkyňou, voči ktorej nebola vznesená námietka, bola Marianna Mochnáčová). Najpozoruhodnejším momentom v odohrávajúcom sa „námietkovom súboji“ bol fakt, že hlava štátu namietala zaujatosť (čiže *de facto* prejavila nedôveru) voči väčšine tých sudcov, ktorých sama do funkcie v predchádzajúcich rokoch vymenovala (raz dokonca I.

Gašparovič namietol senát, voči ktorému predtým v tejto kauze námietku nevysovil).

Po vzniku patovej situácie na ÚS SR jeho predsedníčka I. Macejková, využívajúca svoje právomoci, začala v polovici marca upravovať harmonogram činnosti súdu v predmetnej veci tak, aby sa o nej rozhodlo čo najneskôr. Najprv odložila prerokovanie veci v pléne na obdobie po oslavách 20. výročia vzniku ÚS SR. Následne koncom apríla odmietla návrh viacerých sudcov v závere rokovania pléna ÚS SR hlasovať o predložennom dodatku k rozvrhu práce a rokovanie odročila v situácii, keď plénum nedospelo ku konkrétnemu riešeniu. Stalo sa tak práve v ten istý deň, keď parlament schválil v skrátanom legislatívnom konaní účelovú novelu zákona o organizácii ÚS SR, ktorá mala umožniť pridelenie vecí aj takým sudcom, ktorí už raz boli vylúčení z rozhodovania. Neochota odblokovať súd prostredníctvom dodatku k rozvrhu práce napokon pôsobila v prospech uskutočnenia novej voľby kandidáta na generálneho prokurátora, ktorú už vtedy avizoval Smer-SD.

Súvislosť medzi postupom predsedníčky ÚS SR a postupom Smeru-SD v parlamente bola viac ako zjavná, i keď samotná I. Macejková akúkoľvek politickú motiváciu svojich krokov popierala. Tieto tvrdenia však následne rýchlo znehodnotila a dodatočne nepriamo potvrdila, že jej išlo o to, aby novela zákona o ÚS SR bola v parlamente schválená a vstúpila do platnosti skôr, než ÚS SR rozhodne o Čentéšovom podaní. Bezprecedentným spôsobom, spájajúcim odbornú diskvalifikáciu a politický zámer, pridelila I. Macejková sťažnosť J. Čentéša sudcovi P. Brňákovi (vylúčenému z konania pre námietku zaujatosti zo strany kandidáta) ešte predtým, ako schválená novela nadobudla účinnosť (t. j. ešte nebola podpísaná prezidentom a ani zverejnená v Zbierke zákonov). Sudca P. Brňák sa voči nezákonnému postupu predsedníčky ÚS SR ohradil a sťažnosť odmietol prevziať.

Novelu po jej schválení napadla na ÚS SR pre jej retroaktivitu skupina opozičných poslancov a plénum ÚS SR začiatkom júna predbežným opatrením pozastavilo jej účinnosť až do rozhodnutia vo veci samej. Pridelenie podania nezákonnému sudcovi nemalo pre predsedníčku ÚS

SR nijaké disciplinárne následky, čo o. i. potvrdilo, že svojvoľné konanie ústavných činiteľov, nemajúce oporu v ústave a v príslušných zákonoch, je v podmienkach koncentrácie moci v rukách jednej politickej sily nepostihnuteľné a často aj nenapraviteľné.

Aktivnú úlohu zohral v kauze výberu generálneho prokurátora predseda vlády R. Fico. Podrobnejšia analýza priebehu a okolností tejto kauzy, najmä krokov

a výrokov samotného premiéra, ukazuje, že to bol práve on, kto určoval celkový vývoj situácie. Bol to on, kto vytrvalo oponoval vymenovaniu J. Čentéša, podporoval I. Gašparoviča v jeho najprv neurčitom a neskôr odmietavom postoji voči J. Čentéšovi, spochybňoval dôveryhodnosť, politickú nestrannosť, ľudské kvality a morálny profil zvoleného kandidáta, snažil sa vyvolávať voči nemu negatívne pocity zo strany verejnosti, tvrdil, že J. Čentéš prestal byť platným kandidátom na funkciu generálneho prokurátora.

Premiér R. Fico vo svojich verejných vystúpeniach fakticky prejudikoval očakávané rozhodnutia ÚS SR, inicioval prípravu a schválenie vládneho návrhu účelovej novely zákona o ÚS SR v skrátanom legislatívnom konaní a následne aj samotnú voľbu nového kandidáta ešte pred uzavretím celej kauzy na ÚS SR, pričom označil J. Čižnára za „kandidáta prokurátorov“, čo malo slúžiť v prospech jeho kandidatúry, hoci nemalo nijakú právnu relevanciu. Tvrdil, že neexistujú nijaké ústavné prekážky pre voľbu nového kandidáta. Pred voľbou nového kandidáta dokonca verejne oznámil, že prekonzultuje jeho meno dopredu s prezidentom, „aby bol priechodný“. Predtým tvrdil, že má „tajné informácie“ o nefunkčnosti generálnej prokuratúry za jej súčasného vedenia, a preto je potrebná rýchla voľba a vymenovanie nového generálneho prokurátora. Bol to predseda vlády, kto pôsobil ako hlavný spojovací článok medzi tými aktérmi kauzy, ktorí sa usilovali zabrániť J. Čentéšovi ujať sa funkcie, pričom v tejto mocensko-politickej hre bol jej hlavným dramaturgom, scenáristom a režisérom, zatiaľ čo ostatní jej účinkujúci pôsobili v *de facto* asistentských pozíciách..

Pozoruhodné boli situčné zmeny v postojoch účastníkov tejto kauzy. Viacerí z nich v priebehu pomerne krátkeho času popierali svoje predchádzajúce stanoviská, pričom často odmietali vysvetliť zmenu

Snaha o koncentráciu mocenských pozícií v rukách jednej politickej sily nadobudla z hľadiska intenzity neporovnateľnú podobu s predchádzajúcimi funkčnými obdobiami štátnych administratív od nastolenia demokracie v roku 1989.

postoja (napríklad ako prezident I. Gašparovič s jeho pôvodným zotrvaním na čakaní rozhodnutia ÚS SR, alebo ako premiér R. Fico s tvrdením, že nová voľba generálneho prokurátora nebude možná skôr, ako ÚS SR rozhodne o Čentéšovej sťažnosti, resp. so sľubom, že novela zákona o organizácii ÚS SR prejde riadnym schvaľovacím procesom a nebude prijatá v skrátanom legislatívnom konaní. Aj kandidát J. Čížnar pôvodne odmietol prijať kandidatúru, kým sa vecne nevyrieši podanie J. Čentéša na ÚS SR. Spomínané zmeny v postojoch nastavovali objektívne zrkadlo tvrdeniam spomínaných osôb o snahe dodržať ústavu a zákony. Jediným aktérom kauzy, ktorý konzekventne zotrval na svojich pôvodných stanoviskách a trpezlivo ich vysvetľoval verejnosti, bol J. Čentéš.

Ďalšou kauzou, ktorú bolo možné považovať za indikátor reálneho stavu v dodržiavaní princípov právneho štátu bola kauza okolo podozrivého nakladania s finančno-materiálnymi prostriedkami vo Vojenskej spravodajskej službe (VSS), pôsobiacej v rámci ministerstva obrany. Podozrivé udalosti sa mali vo vojenských spravodajských službách odohrávať skôr, v rokoch 2006 – 2010. Predmetom pozornosti verejnosti a médií v tomto prípade boli tak samotné fakty, týkajúce sa údajného zneužitia materiálnych kapacít služieb, ako aj okolnosti jeho vyšetrovania.

Informácie o tom, že v prostredí vojenských spravodajských služieb dochádzalo k podozrivým transakciám, pripomínajúcim tunelovanie, pričom vo veci sa začalo vyšetrovanie, získali redakcie niektorých slovenských médií od anonymných zdrojov. Novinári odovzdali tieto materiály orgánom činným v trestnom konaní, keďže podľa všetkého obsahovali utajované skutočnosti.

Samotná kauza vypukla v polovici mája, keď denník *Sme* zverejnil informáciu o tom, že od anonymného odosielateľa dostal do redakcie 134-stranovú správu o vnútornom vyšetrovaní vo vojenskej rozviedke, uskutočnenom v období vlády I. Radičovej. Predmetom vyšetrovania mali byť podozrivé transakcie v rokoch 2006 – 2010. Z tajnej správy o vyšetrovaní malo vyplývať, že dvaja vtedajší riaditelia vojenských spravodajských služieb – Jan Šebo (šéf VSS) a Ľubomír Skuhra (šéf Vojenského obranného spravodajstva) – organizovane a koordinovane narábali s majetkom a financiami služieb tak, aby mali z toho osobný prospech. Denník odovzdal materiály prokurátorovi špeciálnej prokuratúry a predsedovi osobitného výboru NR SR na kontrolu vojenského spravodajstva Martinovi Fedorovi. Osobitnou okolnosťou kauzy bol fakt, že jeden z aktérov kauzy Ľ. Skuhra bol do vedúcej pozície vo vojenskej spravodajskej službe znovu vymenovaný po voľbách 2012 a vykonáva ju dodnes.

Nasledujúci takmer dvojmesačný vývoj tohto prípadu sa skladal z reťaze oficiálnych úkonov štátnych orgánov a krokov realizovaných viacerými aktérmi – členmi vlády (vrátane ministra obrany Martina Glváča a premiéra R. Fica), poslancami NR SR za Smer-SD a opozičné strany, zástupcami VSS, vrátane jej terajšieho riaditeľa Ľ. Skuhru, bývalými funkcionármi spravodajských služieb (vrátane bývalého šéfa VSS Romana Mikuleca) a dôstojníkmi, ktorí odhalili svoju identitu v snahe poskytnúť dodatočné informácie o okolnostiach kauzy. Uskutočnilo sa niekoľko zasadnutí osobitného kontrolného orgánu NR SR.

Počas takmer dvoch mesiacov, ktoré uplynuli od zverejnenia faktov týkajúcich sa údajného tunelovania VSS sa v činnosti zástupcov štátnych orgánov, v tej či onej miere zaangažovaných v kauze, dali identifikovať nasledujúce postupy:

- spochybnenie vecného obsahu zistení o machináciách, ktoré sa mali udiať vo vojenských spravodajských službách (napríklad označením pôvodného materiálu o vyšetrovaní za neautentickú „slohovú prácu“, resp. označením celej kauzy za „mediálnu kačičku“);
- popretie akejkoľvek vlastnej zodpovednosti za možné pochybenia a pripisovanie zodpovednosti za celú kauzu bývalej vláde na čele s I. Radičovou;
- zámer ešte väčšmi zahmlieť okolnosti pochybných transakcií, resp. utajiť fakty, ktoré by mohli tieto okolnosti vysvetliť. Pocit nezrozumiteľnosti toho, čo sa stalo, dokonca živil vo verejnosti predseda vlády R. Fico, keď vyhlásil, že v tom, ako o kauze informujú médiá sa vraj „ne-

vyzná ani divá sviňa“, hoci informácie, s ktorými predstúpili pred verejnosť dekonšpirovaní bývalí príslušníci vojenských spravodajských služieb obsahovali konkrétne fakty;

- neochotu strany Smer-SD využívať kontrolné mechanizmy NR SR na vyšetrovanie podozrivých okolností kauzy;
- snahu ponechať ťažisko vyšetrovania na samotnom rezorte obrany (v médiách sa v tejto súvislosti objavil pojem „samovyšetrovanie“, niektorí bývalí dôstojníci vojenského spravodajstva vyslovili obavy zo zhladzovania dôkazov);
- zámer trestať bývalých príslušníkov spravodajských služieb, ktorí poskytli verejnosti dodatočné informácie so zdôvodnením, že skutočné vyšetrovanie neprebíha a oficiálni činitelia rozširujú zavádzajúce informácie;
- ponechanie v aktívnej službe tých aktérov kauzy, u ktorých existuje dôvodné podozrenie, že sa zúčastnili na netransparentných aktivitách (najmä pri prevodoch majetku).

Ku koncu sledovaného obdobia v kauze VSS nebola vyvedená nijaká osobná ani politická zodpovednosť. Predseda vlády R. Fico vyjadril ministrom obrany M. Glváčovi jednoznačnú politickú podporu, minister obrany takisto podporil svojich podriadených figurujúcich v kauze. Prípad má pritom oveľa širší právny a spoločensko-politický rozmer, než iba obyčajnú rezortnú nezrovnalosť. Vývoj totiž ukázal, že v podmienkach koncentrácie moci v rukách

jednej politickej sily je dôsledné a nestranné vyšetrovanie podozrení o prípadných nezákonných aktivitách politických nominantov strany Smer-SD v orgánoch štátnej moci ťažko realizovateľné, najmä ak sú títo nominanti priamo príslušníkmi silných skupín vnútri mocensko-politického establišmentu, alebo sú týmto skupinám blízki. Okrem toho, kauza má výrazný bezpečnostný rozmer súvisiaci s funkčnosťou slovenských ozbrojených zložiek a spravodajských služieb a s ich dôveryhodnosťou a spoľahlivosťou z pohľadu obranno-bezpečnostných zoskupení, ktorých SR je členskou krajinou.

V prvom polroku 2013 vládna strana posilňovala svoje pozície v regulačných a kontrolných orgánoch. V máji bol za nového podpredsedu Telekomunikačného úradu SR vymenovaný člen vedenia Smeru-SD v bratislavskom Ružinove Vladimír Kešjar (stalo sa tak napriek tomu, že EÚ nepripúšťa vymenovanie straníkov do vedenia nezávislých regulačných úradov). Za podpredsedu Úradu pre verejné obstarávanie bol v apríli vymenovaný Andrej Holák, predseda okresnej organizácie Smeru-SD v bratislavskom Novom Meste.

Predseda Najvyššieho kontrolného úradu (NKÚ) nebol zvolený ani v prvom polroku 2013. Vo voľbe v marci kandidát opozičnej SaS Vladimír Klimeš nezískal dostatok hlasov. Ďalšia voľba koncom mája sa neuskutočnila, keďže opozičné strany KDH, SDKÚ-DS a Most-Híd stiahli kandidáta Maroša Žilinku po tom, čo Smer-SD presadil v parlamente tajnú voľbu namiesto verejnej, ktorej sa dožadovала opozícia. Predsavzatie Smeru-SD podporiť vo voľbe predsedu NKÚ kandidáta opozičných strán tak zostáva viac ako rok po parlamentných voľbách prázdny politickým gestom.

Informácie, ktoré sa objavovali v médiách opakovane potvrdzovali prítomnosť klientelistických praktík pri rozdeľovaní prostriedkov zo štátneho rozpočtu. S odhaľovaním prípadov klientelizmu, resp. netransparentného využitia štátnych peňazí spravidla prichádzali novinári, ktorí vo väčšine prípadov používali údaje z verejne dostupných zdrojov (napríklad v prípade aktivít sprostredkovateľskej firmy Manipul pri nákupe lietadiel L-410 a náhradných dielov k nim, v prípade prenájmu a využitia áut na ministerstve školstva alebo v prípade spoločnosti Regionálna obstarávacia agentúra z Horných Plachtiniec, ktorá zorganizovala tender na nákup reklamných a poradenských služieb v médiách pre 24 štátnych a samosprávnych organizácií s možnosťou nákupu služieb do výšky 130 mil. eur). Až po zverejnení usvedčujúcich informácií začali zástupcovia niektorých štátnych inštitúcií realizovať kroky vedúce k náprave (aj keď prvopociatočná reakcia často prezrádzala snahu zatajiť okolnosti problematických transakcií). Takýto stav svedčil buď o nedostatočne účinných kontrolných mechanizmoch alebo – čo bolo pravdepodobnejšie – o zámere využiť verejné prostriedky v prospech určitých skupín a jednotlivcov s väzbami na vládu.

Povestný „diktát väčšiny“ sa už neprejavoval iba ako dominantný spôsob presadzovania rozhodnutí v NR SR vládnu stranou v procese legislatívnej tvorby a pri plnení kontrolnej funkcie parlamentu, ale najmä ako hlavný mocenský nástroj pri riadení krajiny. Zámeru vládneho Smeru-SD obsadiť vlastnými nominantmi všetky významné mocenské pozície v štáte slúžila aj účelová novelizácia legislatívy.

Legislatíva	1. Q	2. Q	3. Q	4. Q	Celoročný priemer
2013	2,50	2,50	–	–	2,5
2012	2,50	2,50	2,50	2,50	2,5
2011	2,25		2,25		2,3
2010	3,25	3,25	3,00	2,50	3,0
2009	2,75	2,75	2,75	3,00	2,8
2008	2,50	2,50	2,50	2,75	2,6

Hodnota ratingu IVO Barometra za prvý štvrtrok 2013 v oblasti *Legislatíva* zostala bez zmeny oproti záveru roka 2012 na úrovni 2,50, rovnako ako v druhom štvrtroku. Celoročná priemerná známka v prvom polroku 2013 zostáva nezmenená na úrovni 2,5.

V januári – júni 2013 sa uskutočnilo osem plenárnych schôdzí NR SR – päť riadnych a tri mimoriadne, zvolané na návrh opozičných poslancov (prvé z nich bolo venované pokusu vzniesť obžalobu voči prezidentovi Ivanovi Gašparovičovi za úmyselné porušenie ústavy, druhé sa zaoberalo prehľbujúcou sa nezamestnanosťou a tretie podzneniam z nezákonného nakladania s prostriedkami a majetkom Vojenskej spravodajskej služby). Na návrh opozičných poslancov bola zvolaná ešte jedna mimoriadna schôdza (mala sa zaoberať nevymenovaním kandidáta na generálneho prokurátora SR Jozefa Čentéša), poslanci strany Smer-SD však neschválili jej program.

V sledovanom období parlament schválil 68 zákonov a noviel, z toho 54 na návrh vlády a 14 na návrh poslancov (vrátane jedného návrhu predloženého výborom NR SR). Tri právne normy (t. j. 4,4% z celkového počtu) boli schválené v skrátanom legislatívnom konaní. Parlament opätovne schválil päť právnych noriem vetovaných prezidentom I. Gašparovičom (v prvom polroku 2013 prezident vrátil parlamentu na opätovné prerokovanie dovedna 6 zákonov a noviel).

Dve zo schválených právnych noriem boli prijaté na návrh opozičných poslancov, dve ďalšie boli predložené ako spoločný návrh vládných a opozičných poslancov. Pri schvaľovaní niektorých zákonov parlament zohľadnil čiastkové pozmeňujúce návrhy opozičných poslancov. Značný počet legislatívnych návrhov z dielne opozičných subjektov však bol odmietnutý už v prvom čítaní.

K pozitívnejším prvkom procesu legislatívnej tvorby patril pokles podielu zákonov a noviel schválených v skrátanom konaní.

Polítovaniashodnou skutočnosťou však bolo to, že práve v skrátanom legislatívnom konaní parlament schválil významnú – z inštitucionálneho hľadiska – a politicky mimoriadne závažnú novelu zákona o organizácii Ústavného sudu SR, ktorá zasiahla do kauzy výberu generálneho prokurátora SR. Kládne treba hodnotiť akceptovanie niektorých pozmeňujúcich návrhov predložených poslancami opozičných strán pri prerokovaní zákonov a noviel v pléne NR SR. V sledovanom období však boli opäť zaznamenané prípady *de facto* nepriamej novelizácie tzv. prílepkovou metódou, t. j. spôsobom, ktorý robí právny poriadok SR menej transparentným (išlo o tzv. bločkovú lotériu, ktorá sa zaviedla novelou Colného zákona a o zjednotenie termínov opravných matúr prostredníctvom novely zákona o rodine).

Právne normy schválené parlamentom v januári až júni 2013 by sa dali rozdeliť do niekoľkých kategórií. Jednu z nich tvorili zákony a novely, prostredníctvom ktorých sa európske normy (v podobe nariadení, smerníc Európskeho parlamentu a Európskej rady resp. verdiktov Európskeho súdneho dvora) transponovali do legislatívy SR.

Novela antidiskriminačného zákona schválená vo februári odstráni nerovnosť žien a mužov v oblasti poistenia áut (predtým sa poistenie pre ženy považovalo za menej rizikové, čo sa odrážalo na nerovnakých sumách poistného). Novela bola schválená pre potrebu transpozície príslušnej európskej smernice po vstupe do platnosti jedného z verdiktov Európskeho súdneho dvora, ktorý sa venoval tejto otázke. Niektorí právnicki (a v tomto konkrétnom prípade aj experti na poisťovníctvo) však poukazujú na to, že automatické schvaľovanie všetkého, čo pochádza z EÚ, nemusí byť vždy optimálnym riešením a že aj orgány EÚ môžu schvaľovať problematické normy. Z pohľadu boja proti diskriminácii je schválená norma problematická, pretože rozdielnosť správania mužov a žien pri danej činnosti je dokladovaná dlhodobým sledovaním, na základe ktorého boli vypracované poistné plány. To, že ženy jazdia opatrnejšie, bezpečnejšie, a teda majú menej poistných udalostí sa premietalo do výšky poistenia – ide totiž o komerčný produkt, ktorý komerčné subjekty (poisťovne) ponúkajú na trhu.

Podobné zásahy teda možno považovať za protitrhové.

Vo februári bol schválený zákon o odovzdávaní, uznávaní a výkone rozhodnutí o opatreniach dohľadu ako náhrade väzby v EÚ.

Zapracovanie princípov európskeho práva bolo hlavným zámerom novelizácie zákona o pobyte cudzincov na Slovensku, uskutočnenej v marci. V súlade so schválenou novelou o dlhodobý pobyt v SR odteraz môžu žiadať aj občania krajín mimo EÚ, ktorým Slovensko udelilo azyl. Novela upravila aj udeľovanie a obnovovanie

prechodného pobytu pre podnikateľov – občanov z tretích krajín.

V marci bol schválený nový zákon o ochrane osobných údajov posilňujúci nezávislé postavenie Úradu na ochranu osobných údajov pri dodržiavaní režimu ochrany údajov. Zákon transponoval do právneho poriadku SR príslušnú európsku smernicu. V máji schválený zákon o stavebných výrobkoch transponoval do slovenskej legislatívy európsku smernicu o podmienkach ich predaja na trhu.

V júni parlament schválil novelu autorského zákona, ktorá upravila lehoty ochrany autorských práv k zvukovým záznamom (tým zapracovala do právneho poriadku SR príslušnú európsku smernicu). Lehota ochrany práv výkonného umelca pri diele zaznamenanom na zvukový nosič sa zvýšila z 50 na 70 rokov v prípade, ak tento záznam bol verejne prenášaný. Novela tiež upravila podmienky uzatvárania licenčných zmlúv a rozšírila výnimky na rozmnoženie diel bez súhlasu autora z knižníc a archívov aj na múzeá a galérie. Prezident I. Gašparovič v júli vrátil novelu na opätovné prerokovanie, vytkol jej to, že zaviedla neo-

K pozitívnejším prvkom procesu legislatívnej tvorby patril pokles podielu zákonov a noviel schválených v skrátanom konaní. Polítovaniashodnou skutočnosťou však bolo to, že práve v skrátanom legislatívnom konaní parlament schválil významnú a politicky mimoriadne závažnú novelu zákona o organizácii Ústavného sudu SR, ktorá zasiahla do kauzy výberu generálneho prokurátora SR.

podstatnú ochranu autorských práv vo vzťahu k novinám, ktoré označila za „súborné dielo“, hoci v skutočnosti – podľa prezidenta – noviny súborným dielom nie sú.

V júni bola schválená novela zákona o kolektívnom investovaní, ktorá upravila podmienky pôsobenia alternatívneho investičného fondu. Novela transponovala do slovenskej legislatívy európsku smernicu o správcach alternatívnych investičných fondov.

Európska téma – využitie eurofondov – sa podpísala aj pod schválenie vládnej („malej“) novely zákona o verejnom obstarávaní, ktoré sa udialo vo februári v skrátanom legislatívnom konaní. Proces novelizácie trval iba dva dni, poslanci mali necelý deň na to, aby sa s obsahom návrhu oboznámili. Vláda zdôvodnila prijatie novely prostredníctvom zrýchlenej legislatívnej procedúry nevyhnutnosťou zlepšiť čerpanie peňazí z európskych fondov. Malá novela v skutočnosti predstavovala časť ustanovení „veľkej“ novely, ktorá už bola prerokovaná v prvom čítaní v parlamente. Boli z nej vytiahnuté a k nim ešte doplnené niektoré ďalšie ustanovenia, takže v skutočnosti táto „malá“ novela nebola až takou malou, ako bola prezentovaná. Bol to typický príklad, ako by sa v procese tvorby zákonov postupovať nemalo. Pri problematike fondov EÚ sa v SR považujú za kľúčové dve roviny: 1. „vybaviť čo najviac“, 2. „vyčerpať čo najviac“. Tomuto sa následne nekriticky podriadiť všetko ostatné – vrátane takého komplikovaného právneho predpisu, ako je zákon o verejnom obstarávaní. Ak si niekedy môžeme dovoliť povedať, že poslanci schvaľujú niečo, čomu nerozumejú, tak oblasť verejného obstarávania je určite takýmto prípadom a podobný postup problém iba prehľbuje.

Niekoľko schválených zákonov a noviel sa týkali pôsobenia orgánov štátnej správy, režimu právneho štátu a dodržiavania ľudských práv.

Podľa vo februári schválenej novely zákona o priestupkoch polícia už nebude musieť posilať mandátovému a imunitnému výboru NR SR oznámenie o prerokovaní priestupku poslancov, prezidenta SR, generálneho prokurátora, predsedu ÚS SR a riaditeľa SIS.

V marci NR SR schválila rozsiahlejšiu („veľkú“) novelu zákona o verejnom obstarávaní, ktorá pre svoj pôvodne problematický až kontroverzný charakter bola predmetom kritiky zo strany opozície a mimovládnych organizácií. Prvú verziu novely predstavil verejnosti minister vnútra Robert Kaliňák v júli 2012. V septembri 2012 sa novela dostala na medzirezortné pripomienkové konanie. Výsledkom diskusie bolo množstvo pripomienok, ktoré minister sľúbil zapracovať a znovu dať aktualizovanú verziu na pripomienkovanie. Nestalo sa tak a vláda predložila návrh novely rovno do parlamentu. Po jej schválení v prvom čítaní sa ustanovenia, týkajúce sa využitia eurofondov, schválili ako „malá“ novela vo februári, zvyšok bol schválený v marci. Novela zavádza od roku 2014 trh verejného obstarávania (elektronické trhovisko) pre nákup tovaru a služieb do výšky 130 000 eur (výnimkou budú služby advokátov a poradcov, pri výbere ktorých budú rozhodovať úradníci). Novela zaviedla viac výnimiek pri nákupe niektorých tovarov a služieb, za čo si vyslúžila kritiku oponentov. Vznikne Rada Úradu pre verejné obstarávanie, ktorá má plniť kontrolné funkcie voči Úradu pre verejné obstarávanie, jej členmi budú predseda a podpredseda ÚVO a sedem ďalších osôb nominovaných vládou na návrh obcí a MVO. Novela umožňuje verejnosti získať viac informácií o podnikateľoch, zúčastňujúcich sa na súťažiach, porovnať ceny na jednotlivé tovary a služby a zistiť zloženie dodávateľských konzorcii. Tovar a služby nad 130 000 eur a stavebné práce nad 5 mil. eur sa budú nakupovať centrálné cez ministerstvo vnútra.

V marci schválená novela tzv. kompetenčného zákona presunula koordináciu využívania eurofondov z ministerstva dopravy na Úrad vlády SR, kde bude umiestnený Centrálny koordinačný orgán pre riadenie eurofondov. Novelizácia si vyžiadala vytvorenie pozície podpredsedu vlády pre investície s pripravovanou agendou koordinácie využívania eurofondov, v novembri 2012. Podpredsedom vlády sa stal Ľubomír Vážny (Smer-SD). Časté premiestňovanie Centrálného koordinačného orgánu (ministerstvo výstavby, Úrad vlády, ministerstvo dopravy, znovu Úrad vlády) v rozpätí rokov 2010 – 2013 však určite nepomáha tejto agende a vnáša do tohto mimoriadne komplikovaného byrokratického procesu priveľa vnútornej politiky.

V marci bola schválená novela Občianskeho súdneho poriadku, ktorá rozšírila právomoci prokurátorov. Tí získali právo nazeráť do súdnych spisov v konaniach, do ktorých majú právo vstupovať. Pri prerokovaní novely nebol akceptovaný pozmeňujúci návrh poslankyne Lucie Žitňanskej, ktorá navrhovala, aby prokurátori mohli nazeráť do súdnych spisov iba v takých konaniach, v ktorých je účastníkom štát. Tento pozmeňujúci návrh mal svoje opodstatnenie, pretože Občiansky súdny poriadok, až na výnimku, je vecou najmä sporiacich sa strán a súdu. Štát – prostredníctvom prokuratúry – by do toho mal zasahovať čo najmenej, takmer vôbec. Preto schválené nové oprávnenia prokuratúry treba považovať za neodôvodnené rozšírenie právomoci prokuratúry v oblasti civilných vecí.

V apríli NR SR v skrátanom legislatívnom konaní schválila vládu novelu zákona o organizácii Ústavného súdu SR, ktorá mala prekonať patovú situáciu, vzniknutú pri rozhodovaní o ústavnej sťažnosti kandidáta na funkciu generálneho prokurátora Jozefa Čentéša. Novela *ex post* zrušila právoplatné rozhodnutia ÚS SR v spomínanej veci (išlo o akceptovanie námietok vznesených pre zaujatosť voči jednotlivým sudcom). Novelu pre jej retroaktívny charakter napadla na ÚS SR skupina opozičných poslancov, ÚS SR na žiadosť sťažovateľov dočasne pozastavil účinnosť novely. Okrem toho, že bol napadnutý retroaktívny charakter schváleného predpisu, treba poukázať aj na bezprecedentné miešanie sa dvoch mocí – výkonnej a legislatívnej – do záležitosti, ktoré sú a majú byť výlučne vo sfére pôsobnosti moci súdnej. Nie je možné, aby sa počas rozbehnutého sporu

pre jeho procesné komplikácie menil zákon (nehovoriac o spôsobe zmeny), navyše v situácii, keď, aj podľa názoru niektorých zúčastnených sudcov ÚS SR, bolo možné celú vec riešiť samotným postupom súdu (pre nevyargumentovaný nedostatok vôle predsedníčky ÚS SR sa tak nestalo).

V máji NR SR schválila novelu zákona o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Novela spresnila nároky na odškodnenie fyzickej aj morálnej ujmy u obetí znásilnenia, sexuálneho násillia alebo zneužívania, pričom obidva nároky sa už nebudú vzájomne podmieňovať.

Novela Trestného zákona schválená v máji sa týkala úpravy niekoľkých oblastí (užívanie drog, extrémizmus, práva osôb patriacich k sexuálnym menšinám, zdravotníctvo). Novela znížila dolnú hranicu sadzby za držanie malého množstva drog u ich užívateľov. Ministerstvo spravodlivosti, ktoré navrhlo túto zmenu, ju označilo za „druhú šancu na slušný život“ pre osoby prístupné k drogou užívanej pre vlastnú potrebu. Keďže dolná hranica trestu za spomínaný delikt sa znížila zo štyroch na tri roky, odsúdení by dostali možnosť vyhnúť sa pobytu vo väzení výmenou za zaradenie pod probačný dohľad. K ďalším zmenám v Trestnom zákone na základe tejto novely patrí úprava oznamovania trestných činov súvisiacich s obchodovaním s ľuďmi a výrobou detskej pornografie. Novela tiež rozšírila katalóg trestných činov extrémizmu o popieranie a schvaľovanie Holokaustu a zločinov totalitných politických režimov, zaviedla tiež osobitný motív pri trestných činoch – nenávisť pre sexuálnu orientáciu. Mimovládne organizácie angažujúce sa v oblasti rodovej rovnosti a inakosti označili schválenú novelu za krok vpred v boji proti homofóbií. Novela zaviedla prísnejšie tresty pre zdravotníkov v prípade odmietnutia vykonávať pracovné povinnosti pri vyhlásenom núdzovom stave (od väzenia cez pokuty až po stratu registrácie). Prezident I. Gašparovič schválenú novelu Trestného zákona vetoval. Mal výhrady voči zavedeniu osobitného motívu – nenávisť pre sexuálnu orientáciu, nesúhlasil so znížením dolnej hranice sadzby pri drogových deliktach, namietal príliš dlhú lehotu možného vyradenia z registrácie u zdravotníkov. Poslanci pri opätovnom prerokovaní koncom júna vyhovel prezidentovi iba v prípade poslednej námietky a znížili lehotu vyradenia z registrácie z 10 na dva roky, ostatné ustanovenia novely ponechali v pôvodne schválenej verzii.

V júni parlament opätovne schválil vládu novelu zákona o hlásení pobytu občanov, ktorú vetoval prezident. Pôvodná verzia novely, schválená v máji, zavádzala povinnosť občanov s trvalým pobytom v SR hlásiť štátu vycestovanie do zahraničia na obdobie dlhšie ako 90 dní, neoznámenie odchodu označovala za priestupok a zavádzala za to pokutu. Takto formulované ustanovenie vyvolalo vlnu kritiky vo verejnosti. Pri opätovnom schvaľovaní poslanci inkriminované ustanovenie vypustili.

Ak si niekedy môžeme dovoliť povedať, že poslanci schvaľujú niečo, čomu nerozumejú, tak oblasť verejného obstarávania je určite takýmto prípadom a postup zvolený pri schvaľovaní „malej“ novely zákona o verejnom obstarávaní problém iba prehľbuje.

V júni bol schválený zákon o organizácii miestnej štátnej správy. V súlade s ním by od októbra 2013 malo zaniknúť 248 miestnych úradov štátnej správy a namiesto doterajších 50 obvodných úradov má vzniknúť 72 okresných úradov štátnej správy. Ide o ďalší krok k vytvoreniu systému integrovanej miestnej štátnej správy, ktorý súčasná vláda prezentuje ako svoju prioritu v oblasti verejnej správy. Tá by – podľa nej – mala zlepšiť služby občanom a ušetriť finančné prostriedky štátu. V súlade so schváleným zákonom prednostov okresného úradu bude vymenovať vláda na návrh ministra vnútra. Oponenti zákona poukazujú na to, že ide o návrat k základným parametrom systému, ktorý existoval v SR pred reformou verejnej správy, uskutočnenej v rokoch 2001 – 2005. Poukazujú na to, že novela sa netýka tých úsekov činnosti, s ktorými sa občania najčastejšie dostávajú do styku (služby v oblasti práce a sociálnych vecí, výberu dane, sociálneho poistenia, vnútornej bezpečnosti), takže je otázne zdôvodnenie, ktoré v prospech novely používa vláda, že ide o skvalitnenie služieb. Kritici tiež upozorňujú na posilnenie postavenia ministerstva vnútra v rámci existujúceho systému štátnej správy. Už dnes obrovské ministerstvo sa postupne stáva „ministerstvom štátu“. Minister vnútra pritom stále nezverejnil zdroje ohlasovaných „úspor“. Nebola zdôvodnená potreba návratu k Mečiarovmu deleniu štátu, ktoré v súvislosti s výkonom miestnej štátnej správy odmietli pred rokmi samotné rezorty. Nezmenili sa kompetencie, ide len o premenovanie úradov. Sústredená moc v rukách jedného človeka v príslušnom mikroregióne (nový prednosta okresného úradu, pod ktorým sa má vykonávať takmer celá škála miestnej štátnej správy), má potenciál sústrediť aj korupčné praktiky.

V júni parlament odobril aj zákon o núdzových zásobách ropy a ropných výrobkov, predpokladajúci vytvorenie osobitnej štátnej agentúry na spravovanie týchto zásob. Pôjde o akciovú spoločnosť, v ktorej by štát mal vlastniť najmenej 70% akcií. Pozoruhodné je to, že v rozpore s deklarovateľnými (ideologickými) princípmi tejto vlády dochádza k faktickej privatizácii štátnych zásob ropy a ropných výrobkov. Predaj štátnych zásob sa navyše má udiť zvláštnym spôsobom, bez uskutočnenia aukcie, ktorá by mohla maximalizovať profit štátu.

Niekoľko schválených právnych noriem sa zaoberalo environmentálnou a ekologickou problematikou v jej širšom chápaní, vrátane energetiky, využívaní pôdy a lesov, potravinovej bezpečnosti, odpadov. V januári bola schválená novela zákona o podpore obnoviteľných zdrojov energie, ktorá vyvolala kritiku zo strany opozície. Tá tvrdila, že novela je „šitá na mieru“ finančnej skupine Penta. Podľa opozičných poslancov by Penta mohla vďaka jednému z ustanovení novely ekonomicky profitovať cez Bratislavský paroplynový cyklus. Napokon bolo inkriminované ustanovenie zo zákona pred hlasovaním na návrh jedného z poslancov Smeru-SD vypustené, čo však nerozptýlilo podozrenia, že išlo o pokus nepozorovane presadiť cez legislatívnu úpravu záujmy konkrétnych skupín a jednotlivcov.

Vo februári parlament schválil novelu zákona o potravinách, ktorá sprísnila kontrolu kvality potravinových výrobkov. Opoziční poslanci prijatú novelu kritizovali za to, že neprimeraným spôsobom zvyšuje právomoci štátnych úradníkov a vedie k znevýhodneniu malých obchodníkov – živnostníkov.

V marci bol schválený nový zákon o pozemkových spoločnostiach, vyžadujúci, aby každé pozemkové spoločenstvo malo právnu subjektivitu. Bola tiež schválená novela zákona o poľovníctve, ktorá určila, že pri prenajme revírov nebude rozhodovať iba cena, ale dôležitým kritériom bude aj plán hospodárenia v revíroch. Pri prerokovaní novely neprešiel pozmeňujúci návrh poslanca Jána Mičovského (OĽaNO), ktorý navrhoval, aby pri prenajme revírov štát vyhlasoval súťaž už v prípadoch, keď je ich polovičným vlastníkom (a nie dvojtretinovým vlastníkom, ako predpokladal návrh). Prezident I. Gašparovič novelu vrátil na opätovné prerokovanie parlamentu. Poslanci následne vyhovelí iba časti prezidentských pripomienok a novelu koncom apríla znovu schválili.

V júni parlament schválil poslanecký návrh novely zákona o odpadoch. Zámerom novely je zjednodušiť vyradenie z evidencie fyzicky

neexistujúcich vozidiel. Nová úprava tak umožňuje urobiť na základe vysvetlenia a čestného vyhlásenia pre Obvodný úrad životného prostredia. Proti novele sa však rozhodne postavilo Združenie miest a obcí Slovenska, ktoré požiadalo prezidenta, aby spomínanú novelu vetoval. Podľa ZMOS sú vyradované ojazdené auta nebezpečným odpadom, poškodzujúcim životné prostredie a schválená novela môže viesť k masovému vyhadzovaniu ojazdených a starých aut na neautorizované šrotoviská a nelegálne skládky, ktorých následné sanovanie ide na ťarchu rozpočtov obcí a miest.

Novela zákona o Environmentálnom fonde schválená v júni upravila zdroje príjmov fondu a možnosti získania dotácií z neho. Vypustila ako zdroj možných príjmov vstupné do chráneného územia, naopak, zaviedla ako zdroj príjmov predaj emisných kvót skleníkových plynov alebo znečisťujúcich látok. Novela rozšírila možnosti získania prostriedkov z Envirofondu na odstraňovanie následkov banskej činnosti, na ochranu lesov a na spoločné environmentálne projekty SR a Európskej banky pre obnovu a rozvoj.

Z právnych predpisov v oblasti ekonomiky stojí za zmienku v máji schválená „prílepková“ novela Colného zákona, ktorá nepriamo zmenila zákon o hazardných hrách s zaviedla tzv. bločkovú lotériu, ktorá sa stala súčasťou štátnej lotérie. Na rozdiel od iných krajín, kde sa podobná lotéria už dlhodobo prevádzkuje (napríklad na Taiwane), sa však do slovenskej bločkovej lotérie budú zaraďovať nie samotné pokladničné doklady,

ale žreby, ktoré prevádzkovatelia budú vydávať hráčom po predložení pokladničných bločkov. Hlavným zámerom navrhovateľov novely bolo motivovať obchodníkov a zákazníkov k vydávaniu resp. vyžadovaniu pokladničných dokladov s cieľom zabrániť nežiaducim daňovým únikom, otázne je však, nakoľko efektívne bude zvolený spôsob tomuto zámeru napomáhať.

Politickú konfrontáciu medzi Smerom-SD a opozíciou vyvolala v júni

schválená novela zákona o významných investíciách. Novela, predložená do NR SR poslancami Smeru-SD, po novom zdefinovala pojem „významná investícia“. Odteraz sa za takú investíciu bude považovať stavba s investičnými nákladmi 100 mil. eur (doteraz to bolo 33,2 mil. eur). Významná investícia by mala mať takou aj z „národohospodárskeho“ hľadiska. Kritici novely poukazujú na to, že jej návrh neprešiel medzirezortným pripomienkovým konaním, nestal sa predmetom verejnej debaty. Tvrdia, že novela berie samosprávam právomoci pri rozhodovaní o významných investíciách a umožňuje štátu na základe subjektívneho rozhodnutia vlády („vo verejnom záujme“) vyvlastňovať majetok občanov. Toto všetko sa má odohrať zjednodušeným spôsobom (pre štát), pričom subjekt na druhej strane (občan) má slabšie možnosti brániť sa rozhodnutiam štátu.

Z ďalších zákonov možno uviesť zákon o zriadení Slovenského historického ústavu (SHÚ) v Ríme, schválený v marci na návrh dvoch poslancov Smeru-SD a jedného poslanca KDĽ. Prezident I. Gašparovič tento zákon vetoval a navrhol ho pri opätovnom prerokovaní neschváliť ako celok. Prezident uviedol, že nie je možné vykonávať výskumnú činnosť na území cudzieho štátu podľa zákona NR SR. Koncom apríla poslanci po opätovnom prerokovaní zákon znovu schválili.

Dve právne normy boli prijaté v prvom polroku roka 2013 na návrh opozičných poslancov. Prvou bola v marci schválená novela zákona o cestnej premávke, ktorá upravila používanie vodičských preukazov na vedenie rôznych kategórií motorových vozidiel. Podstatou úpravy je, že držiteľ vodičského preukazu skupiny B (osobné auto) môže automaticky viesť aj skúter s objemom motora do 125 cm³, v prípade, že má automatický prevodovku. Navrhovateľmi novely boli poslanci Martin Chren a Juraj Droba (objava v tom čase z poslaneckého klubu SaS, dnes členovia strany NOVA). Druhou „opozičnou“ normou bola novela zákona o spotrebnej dani z minerálnych olejov predložená poslancom Jozefom Kollárom (povodne zvolený za SaS, v súčasnosti nezaradený poslanec – člen strany NOVA). Novela zrušila povinnosť autoservisov registrovať sa na colnom úrade kvôli výmene minerálnych olejov vo vozidlách (takáto registrácia neúmerne zvyšovala administratívnu záťaž).

Časté premiestňovanie Centrálneho koordinačného orgánu pre čerpanie eurofondov v rokoch 2010 – 2013 nepomáha tejto agende a vnáša do tohto mimoriadne komplikovaného byrokratického procesu praveľa vnútornej politiky.

Ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv	1. Q	2. Q	3. Q	4. Q	Celoročný priemer
2013	3,00	3,25	–	–	3,1
2012	3,00	3,00	3,00	3,00	3,0
2011	2,75		2,75		2,8
2010	3,25	3,25	3,00	2,75	3,1
2009	3,00	3,25	3,25	3,25	3,2
2008	2,75	2,75	2,75	3,00	2,8

Hodnota ratingu IVO Barometra sa za prvý štvrtrok 2013 v oblasti *Ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv* zostala bez zmeny oproti záveru roka 2012 na úrovni 3,00, v druhom štvrtroku sme zaznamenali pokles na 3,25. Celoročná priemerná známka sa v prvom polroku 2013 zhoršila oproti roku 2012 o 0,1 bodu na 3,1.

Základným problémom ochrany a podpory ľudských práv na Slovensku bol aj v prvých dvoch štvrtrokoch 2013 pomerne nízky stupeň vymáhateľnosti práva. Príčiny už dlhodobo spočívajú v nedostatočnej nezávislosti, prílišnej straníčko-politickej zaťaženosti, často aj slabšej odbornej spôsobilosti všetkých inštitúcií právneho štátu a v nízkej efektívnosti mechanizmov implementácie a kontroly, čo má nevyhnutné dôsledky aj na vymáhateľnosť ľudských práv. Indikátormi tohto stavu boli napríklad veľký nápad individuálnych podaní na Ústavný súd SR súvisiacich s prietahmi v konaní, ako aj všeobecne nízka dôvera obyvateľstva v súdy a orgány činné v trestnom konaní, ale aj v ostatné mocenské orgány štátu.

Sloboda prejavu a právo na informácie

Slovenská republika disponuje moderným zákonom o slobodnom prístupe k informáciám, ktorý o. i. ukladá povinnosť všetkým verejnoprávnym orgánom a inštitúciám zverejňovať uzavreté zmluvy. Aj v tomto prípade je problémom implementácia a kontrola. To, či si povinné subjekty plnia túto povinnosť alebo nie, sa verejnosť dozvedá viac-menej náhodne, ako napríklad v prípade Matice slovenskej, ktorá dva roky vôbec nezverejňovala svoje zmluvy (SITA, 5. 4. 2013). Naopak, premiér Robert Fico na sneme ZMOS-u v Nitre vyhlásil, že je pripravený otvoriť infozákon, aby sa zabránilo „šikanovaniu úradov“ a zneužívaniu zákona v obchodnom styku (*Podľa Fica infozákon šikanuje samosprávy, chce ho zmeniť*. www.sme.sk, 28. 5. 2013). Možné individuálne prípady zneužívania by nemali slúžiť ako zámienka na systémovú zmenu popierajúcu pôvodný účel a zmysel zákona, ktorým je kontrola výkonu moci, zverenej do rúk príslušných orgánov občanmi.

Aj v skúmanom období pokračovali nepriame útoky na slobodu prejavu trestnoprávnymi i občianskoprávnymi žalobami ústavných činiteľov proti viacerým médiám z titulu ochrany dôstojnosti a cti. Osobitosťou tohto javu je to, že niektorí činitelia (napríklad predseda Najvyššieho súdu Štefan Harabin) žiadajú od médií ako odškodnenie za údajné porušenie svojich práv doslova likvidačné sumy vo výške niekoľko sto tisíc eur (podrobnejšie sa tejto téme venuje v časti *Nezávislé médiá*).

Legislatívne a inštitucionálne opatrenia

Novelizáciou Trestného zákona z 22. mája 2013 sa do právneho poriadku SR transponovali dve dôležité smernice Európskeho parlamentu (EP) a Rady. Ide o Smernicu EP a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii a Smernicu EP a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania.

Zmienenu novelizáciu sa zároveň rozširuje zoznam osobitných motívov trestného činu (príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu, rodu alebo náboženskému vyznaniu) aj o nenávisť pre sexuálnu orientáciu. Nedostatkom úpravy je to, že poskytuje zvýšenú ochranu len osobám heterosexuálnym, ďalej lesbám, gejom a bisexuálom, avšak nie ľuďom s transrodovou alebo intersexuálnou identitou.

Pri ostatnej novele Trestného zákona nebola vykonaná transpozícia ďalšej dôležitej smernice EP a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, ochrany a podpory obetí násilných trestných činov (na vykonanie transpozície ostáva ešte viac ako rok). Takisto nebola pri zmienenej úprave uvedená do súladu definícia mučenia so znením príslušného článku Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu. Tento nesúlad vytýkal v roku 2009 Výbor OSN proti mučeniu, ako aj Európsky výbor proti mučeniu. SR zatiaľ nepristúpila ani k Opčnému protokolu k uvedenému dohovoru (prijatého ešte v roku 2002). Význam tohto protokolu spočíva v povinnosti zriadenia vnútroštátneho nezávislého preventívneho monitorovacieho mechanizmu s možnosťou prístupu na „ktorékoľvek miesto pod jurisdikciou a kontrolou (štátu), kde sú alebo môžu byť osoby pozbavené slobody, buď na základe rozhodnutia vydaného štátnym orgánom alebo na jeho podnet, alebo s jeho schválením, alebo súhlasom.“

Positívnym inštitucionálnym opatrením bolo uznesenie vlády z januára 2013, ktorým sa po troch rokoch diskusii ustanovil hlavný kontaktný bod pre implementáciu Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, a to na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Napriek tomu je potrebné konštatovať, že budovanie implementačného mechanizmu k dohovoru je ešte len v počiatočnej fáze, pretože ten by mal zahŕňať tiež ustanovenie kontaktných bodov na ostatných rezortoch, ako aj vytvorenie efektívnych participatívnych, monitorovacích a kontrolných nástrojov vykonávania dohovoru.

Ochrana ľudskej dôstojnosti, právo na spravodlivé konanie

Problém vyplývajúci z neexistencie skutočne nezávislých kontrolných mechanizmov dohľadajúcich na dodržiavanie ľudských práv v silových rezortoch je zrejmý z mnohých, aj medializovaných káuz. Dňa 19. júna 2013 pri policajnej razii v rómskej osade v Moldave nad Bodvou malo podľa očitých svedkov dôjsť k neprimeranému použitiu sily voči prítomným osobám, vrátane detí a k narušeniu súkromia a nedotknuteľnosti obydlia väčšieho počtu obyvateľov. Pri zásahu sa zranilo 30 osôb, pätnásťich polícia zadržala. Vyšetrenie udalostí je v rukách rezortnej inšpekcie Ministerstva vnútra SR. Dokazovanie je viac-menej založené na schéme „tvrdenie proti tvrdeniu“, pričom proti tvrdeniu štátneho orgánu stoja tvrdenia väčšinou rómskych svedkov. Prípade vzbudil pozornosť i v zahraničí. Riaditeľ Úradu pre demokratické inštitúcie a ľudské práva OBSE Jabez Lenarčíč požiadal listom z 2. júla o dôsledné a nezávislé vyšetrenie incidentu (*Sme*, 10. 7. 2013).

Naďalej pokračuje kauza Hedvivy Malinovej, bývalej študentky univerzity v Nitre, napadnutej 26. augusta 2006 neznámymi páchatelmi. Orgány činné v trestnom konaní sa opakovane snažili podrobiť mladú ženu a matku dvoch malých detí ambulantnému a v krajnom prípade aj inštitucionalizovanému psychiatrickému vyšetreniu, ktoré má vraj poskytnúť informácie o jej duševnom stave v čase údajného napadnutia. Absurdnosť takéhoto postupu potvrdilo aj sympóziu renomovaných psychiatrov z viacerých európskych krajín, ktoré sa konalo 2. marca v Piešťanoch.

(*Psychiatri: Hedviga neklame, týždeň*, č. 11/2013). Disproporcia medzi úsilím, ktoré orgány činné v trestnom konaní venovali vyšetrovaniu samotného napadnutia (ukončili ho v zásade po dvoch týždňoch) a úpornému dokázaniu krivého svedectva napriek evidentnému nedostatku dôkazov je natoľko zjavná, že to bol nútený pripustiť aj novozvolený generálny prokurátor Jaromír Čížnár. „Dĺžka konania v tejto veci hraničí s ľudskými právami“, pripustil Čížnár na rokovaní ústavnoprávneho výboru NR SR 17. júna (Čentéša si váži, *Malinová trvá dlho*. Sme, 18. 6. 2013).

V ďalšej známej kauze, v ktorej mohlo dôjsť k vážnemu porušeniu ľudských práv, tzv. kauze Cervenová (vražda medičky v roku 1976), takisto došlo k novému vývoju. V júni sa do kín dostal film Roberta Kirchhoffa, v ktorom sa režisér snažil podrobne zdokumentovať celú históriu kauzy. Následne, prvýkrát po mnohých rokoch, vystúpili na verejnosť hlavný protagonistu rozsudku proti siedmim pravdepodobne nespravodlivo odsúdeným Nitranom zo strany vtedajších štátnych orgánov. Skutočnosti, predložené ako dôkazy, na ktoré sa odvolávajú pri zdôvodňovaní správnych svojich vtedajších rozhodnutí, však oproti množstvu vážnych indícií, svedčiacich o opaku, pôsobia nevelmi presvedčivo (*Vyšetrovatel, sudca a prokurátor prehovorili o Cervenovej*. Sme, 12. 7. 2013).

Inštitúcie *sui generis* na ochranu a podporu ľudských práv

Verejná ochrankyňa práv Jana Dubovcová predložila 22. marca 2013 do NR SR svoju prvú komplexnú správu o dodržiavaní ľudských práv v SR. Prvýkrát od zriadenia tohto orgánu sa stalo, že parlament správu neprijal. Dubovcová v súvislosti s mnohými prípadmi porušenia práv detí kritizovala systém sociálno-právnej ochrany rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny. V tejto súvislosti sformulovala aj odporúčanie na vytvorenie štátnej profesionálnej siete pomáhajúcich profesií a zásadné posilnenie terénnej sociálnej práce na odboroch sociálno-právnej ochrany. Uznesenie o prepracovaní správy NR SR prijala na návrh poslankyne Viery Tomanovej, bývalej ministerky práce, sociálnych vecí a rodiny. Ďalším dôležitým odporúčaním ombudsmanky bolo aj prehodnotenie právnej úpravy pozbavenia spôsobilosti na práva (súčasná úprava nie je v súlade napríklad s Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím). Ombudsmanka materiál neprepracovala, takže jej správu za rok 2012 parlament nezobral na vedomie.

Rada vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť na svojom zasadnutí 3. mája 2013 podporila uznesenie č. 28 Výboru pre deti a mládež, ktorým sa výbor zasadil za vytvorenie samostatného ochrancu práv detí a samostatného ochrancu práv osôb so zdravotným postihnutím. Na základe vyjadrení zástupcov MPSVaR sa zdá, že tento návrh má podporu aj vo vláde. Tento návrh je v súlade aj so závermi z čias pôsobenia podpredsedu vlády Rudolfa Chmela, ich súčasťou však bol aj návrh na zvýšenu ochranu príslušníkov menšín, ktoré tiež patria medzi najviac zraniteľné skupiny. Samotný návrh zriadenia predmetných inštitúcií je plne v súlade s dikciou a duchom príslušných medzinárodných dohovorov. Otázkou je, či štát dokáže zabezpečiť podmienky pre nezávislosť, dostatočne silné kompetencie, odbornú spôsobilosť a finančné zabezpečenie prípadných nových inštitúcií, keď doteraz existujúce trvale zápasia práve s podobnými problémami.

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva zverejnilo svoju pravidelnú správu o dodržiavaní ľudských práv za rok štandardným spôsobom, keď sa sústredilo na vybrané práva, v danom prípade na práva osôb so zdravotným postihnutím, právo na vzdelanie, na postavenie príslušníkov marginalizovaných rómskych komunit, práva detí a prietahy v konaní. Medzinárodné koordinačné centrum pre Národné ľudskoprávne inštitúcie pri OSN v Ženeve vo februári suspendovalo akreditáciu strediska z dôvodu, že nepredložilo do termínu príslušnú dokumentáciu. (Pozri www.ohchr.org/Documents/Countries/NHRI/Chart_Status_Nis.pdf.) SNSLP sa takto dostalo do jednej kategórie s Burkinou Faso a niekoľkými málo inými krajinami.

Stredisku sa dlhé roky nepodarilo postúpiť zo stupňa akreditácie B do stupňa A, pretože nespĺňalo tzv. Parížske princípy OSN vzťahujúce sa na nezávislosť od straníckych a iných mocenských vplyvov (výkonné vedenie i správna rada pozostáva z väčšej časti z nominantov strany Smer-SD). Rada vlády pre ľudské práva v novembri poverila ministra spravodlivosti Tomáša Boreca úlohou zabezpečiť komplexný audit strediska. Výsledkom, ktorý minister predložil na zasadnutie rady v máji 2013, bola v podstate len správa

o účtovnej uzávierke, ktorú si stredisko dalo vypracovať samo. Postavenie tejto inštitúcie, ktorá si okrem iného plní (mala by plniť) dôležité úlohy vyplývajúce z tzv. antidiskriminačného zákona, tak ostáva naďalej nedoriešené.

Práva menšín

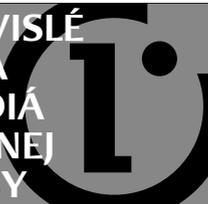
Problémom splnomocnenca pre národnostné menšiny bolo od počiatku zriadenia tejto funkcie v lete 2012 jej nesystémové začlenenie do organizácie činnosti vlády, ako aj skutočnosť, že vlastne neexistovala vládna či štátna politika, ktorú by splnomocnenec mohol implementovať, či na jej výkon dohliadať. Paradoxne SR nemá koncepčný strategický materiál pre oblasť národnostnej politiky. „Status quo“ hlásané premiérom Ficcom nie je politika, je to len politický slogan. Aj v dôsledku týchto skutočností si splnomocnenec nespĺnil jedinú konkrétnu vecnú úlohu zásadného významu, ktorú má v štatúte, a to predloženie súhrnnej správy o postavení a právach osôb patriacich k národnostným menšinám. Presnejšie, správu v termíne do konca marca predložil, len ju vláda neprijala. Dôvody ostali pred verejnosťou utajené. Jeho ďalšia iniciatíva, aby sa vyriešila otázka používania označení železničných staníc a zastávok v jazyku národnostných menšín v prípade, ak daná obec spĺňa podmienky stanovené zákonom o používaní jazykov menšín, nebola úspešná. Po tom, čo začiatkom júna v parlamente neprešiel poslanecký návrh stany Most-Híd na zmenu predmetného zákona, vedenie strany vyzvalo splnomocnenca Lászlóa Nagya k rezignácii. Nagy rezignáciu podal, vláda ju promptne prijala a splnomocnenca k 30. júnu odvolala.

Najväčší rozruch v súvislosti s menšinami tak vyvolal prejav R. Fica prednesený vo februári na pôde Matice slovenskej v Martine. Premiér pri tejto príležitosti medzi iným povedal: „Stáva sa módnou zvyklosťou, že od menšín

Najväčší rozruch v súvislosti s menšinami vyvolal prejav R. Fica prednesený vo februári na pôde Matice slovenskej v Martine, v ktorom zaútočil na menšiny.

na Slovensku vidame najmä požadovateľnosť, ale nijaké povinnosti voči štátu. Skôr natiahnuté ruky, zato takmer minimálne pestovanie občianskych cností.“ „Náš nezávislý štát sme prednostne nezakladali pre menšiny, akokoľvek si ich vážime, ale najmä pre slovenský štátotvorný národ, lebo práve Slováci nemohli v bývalom spoločnom Československu rozvinúť všetky svoje schopnosti a talent.“ „Želám si, aby sa menšinovými právami prestalo vydierať, či je to menšina rómska, inak orientovaných ľudí, názorová, alebo etnická.“ (*Menšiny: Premiér Fico ponižuje vlastných občanov*. Sme, 27. 2. 2013) Na tieto výroky, aj na výroky iných politikov a verejných činiteľov reagovala Rada vlády pre ľudské práva svojím *Vyhlásením k spolužitiu väčšiny a menšín v Slovenskej republike*, prijatom na zasadnutí 3. mája 2013. Pre jeho výstižnosť ho tu citujeme takmer celé:

„Verejné authority by sa (...) mali zdržiavať vyjadrení, ktorými stavajú do vzájomnej opozície príslušníkov slovenského národa a menšinových skupín a ktorými kategorizujú obyvateľov na viacej a menej dôležitých, štátotvorných a neštátotvorných. Takéto vyjadrenia majú zásadný vplyv na vytváranie postojov obyvateľov, a to aj vtedy, ak nemajú priamy právny účinok. Nepripravujú preto k upevňovaniu súdržnosti spoločnosti. Rada vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť považuje za potrebné pripomenúť niekoľko základných ústavných a ľudskoprávnych princípov, ktorými sa Slovenská republika riadi. Právo slovenského národa na sebaurčenie je nespochybniteľné, realizácia tohto práva však nie je a nemôže byť v rozpore s princípom štátnej suverenity. Tá rovným dielom pochádza od všetkých občanov a občianok, bez ohľadu na ich príslušnosť k akejkoľvek – najmä etnickej, náboženskej, jazykovej, rodovej, sociálnej, či názorovej – menšine. Štát tvoria všetky osoby, čo v ňom žijú a vytvárajú spoločné hodnoty. Všetci ľudia sú rovní vo svojej dôstojnosti i právach. Plnenie zákonných povinností je nutným predpokladom fungovania právneho štátu a vzťahuje sa na všetky osoby, vrátane tých, ktorí sa podieľajú na správe vecí verejných. Snaha o naplnenie svojich prirodzených práv je však samo osebe jedným zo základných práv človeka. V žiadnom prípade nemôže byť dôvodom na jeho obviňovanie z neojánosti voči štátu. Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach len pre to, že uplatňuje svoje základné práva a slobody. Ľudské práva, vrátane slobody prejavu a práva na efektívnu participáciu pri riešení vlastných záležitostí, sú prirodzene dané a neodňateľné oprávnenia. Štátna moc nemôže ich uplatňovanie neodôvodnene a neprimerane podmieňovať ani vytvárať prekážky ich realizácie.“

Nezávislé médiá	1. Q	2. Q	3. Q	4. Q	Celoročný priemer
2013	3,00	3,00	-	-	3,0
2012	3,00	3,00	3,00	3,00	3,0
2011	2,75		3,00		2,9
2010	3,75	3,50	3,50	3,00	3,4
2009	3,50	3,75	3,75	3,75	3,7
2008	2,50	3,00	3,25	3,50	3,1

Hodnota ratingu IVO Barometra za prvý a druhý štvrtrok roku 2013 v oblasti *Nezávislé médiá a médiá verejnej služby* zostáva nezmenená na priemernej úrovni 3,00; celoročná priemerná známka tiež zostáva na úrovni 3,0.

V prvých dvoch štvrtrokoch bol pre hodnotenie kvality demokracie v oblasti nezávislých médií a médií verejnej služby rozhodujúci vývoj v oblasti súdnych sporov s médiami či konkrétnymi autormi, kde sme zaznamenali protichodné tendencie, ako aj vývoj v legislatívnej oblasti. Oproti predchádzajúcemu obdobiu ustúpilo do úzadia dianie v Rozhlase a televízii Slovenska, kde po účelovej a legislatívne spochybnej výmene generálnej riaditeľky v polovici roka 2012 nastalo obdobie konsolidácie bez výraznejších problematických prejavov. Celkové hodnotenie vývoja v tejto oblasti tak rovnako ako počas celého roka 2012 zostalo nezmenené vzhľadom na dlhodobé vzájomné vyvažovanie pozitívnych a negatívnych tendencií a trendov.

Na začiatku roka, v januári, sme zaznamenali dve pozitívne rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní vo vzťahu k vyšetrovaniu novinárky Zuzany Petkovej a filmárky Zuzany Piusi (detailom oboch prípadov sme sa venovali v predchádzajúcich vydaniach *IVO Barometra*). Prokuratúra zastavila jedenapoločné stíhanie Zuzany Petkovej za zverejnenie výšky platu manželky predsedu Najvyššieho súdu SR Štefana Harabina pracujúcej na ministerstve spravodlivosti – túto informáciu pritom získala od zamestnanca ministerstva. Š. Harabin podal proti rozhodnutiu o zastavení stíhania sťažnosť, ale nenamieta zastavenie stíhania samotnej novinárky. Podľa Harabina „je potrebné začať stíhanie vo veci a zadovážiť dôkazy na základe výpovede novinárky a obviniť skutočného páchatela“.

Približne v rovnakom čase bolo zastavené aj stíhanie filmárky Zuzany Piusi. Tá bola stíhaná v súvislosti s jej filmom o stave slovenského súdnictva *Nemoc tretej moci* za prečin porušenia dôvernosti ústneho prejavu. Podľa stanoviska polície „tento skutok nie je trestným činom a nie je dôvod na postúpenie vecí“. Problémom spomínaného dokumentu mal byť rozhovor s bývalou členkou Súdnej rady SR a vtedajšou predsedníčkou Okresného súdu Bratislava I sudkyňou Helenou Kožíkovou, ktorého obsah sa týka známej a medializovanej kauzy zosnulej sudkyne Marty Laukovej.

Okrem týchto dvoch pozitívnych správ sme však aj v prvom polroku 2013 zaznamenali opakované nepriame útoky na slobodu prejavu v podobe trestnoprávných i občianskoprávných žalôb ústavných činiteľov proti viacerým médiami z titulu ochrany dôstojnosti a cti. Osobitosťou tohto javu je to, že niektorí činitelia (napríklad predseda Najvyššieho súdu Štefan Harabin, ale aj zastupujúci šéf prokuratúry Ladislav Tichý a ďalší sudcovia) žiadajú od médií ako odškodnenie za údajné porušenie svojich práv doslova likvidačné sumy vo výške niekoľko sto tisíc eur.

Nebezpečným precedensom je trestné oznámenie, ktoré podala vo februári Kancelária prezidenta SR Ivana Gašparoviča na blogera Juraja Poláčka, na základe ktorého začala polícia trestné stíhanie pre trestný čin ohovárania. Poláček vo svojom blogu s názvom *Vrahovia medzi nami* zosumarizoval známe fakty o poľovačke, pri ktorej zomrel horár Michal Bobák, v súvislosti s ktorou sa špekulovalo o zatajovaní možnej prítomnosti prezidenta pri tomto nešťastí. Kancelária prezidenta SR podľa prezidentovho hovorca Mareka Trubača podala trestné oznámenie z dôvodu, že tento článok „rozširuje fámy o tom, že prezident zabil človeka“, pričom

prezident bol podľa výpisu z evidencie výkonu služieb prezidentskej ochranky v čase tragickej poľovačky doma.

Najabsurdnejšia žaloba za posledné roky sa objavila v prípade zverejnenia informácií a fotografií zo stretnutia viacerých sudcov, prokurátorov a právnikov v bare Bonanno v Rajeckých Tepliciach, ktoré publikoval denník *Nový Čas* v júni 2011. Okrem videozáznamu s niektorými vulgárnymi vyjadreniami popredného predstaviteľa prokuratúry denník zverejnil aj fotografiu, na ktorej bol zobrazený právnik Tibor Péchy v rukách so samopalom a na ušiach s modrými slúchadlami, potenciálne pripomínajúc strelca z nedávneho masakru v Devínskej Novej Vsi. Účastníci večierka, podľa ktorých bol článok napísaný „s hlbším pozadím poškodiť dobré meno slovenskej justície a mal aj politické pozadie“ žiadali od vydavateľstva v žalobách na ochranu osobnosti odškodné v súhrnnej výške 940-tis. eur.

Až po viac ako roku pritom spochybnili autentickosť fotografie (jej hodnovernosť na súdnom pojednávaní v apríli spochybňovala čašníčka, podľa ktorej táto situácia nenastala). Na pojednávaní v júli 2013 však vydavateľstvo denníka Ringier Axel Springer prezentovalo znalecký posudok Kriminalistického ústavu polície Českej republiky, podľa ktorého bola fotografia autentická. Prvý námestník Generálnej prokuratúry Ladislav Tichý následne uviedol, že už netrvá na finančnej nemajetkovej ujme, uspokojí sa s ospravedlnením a úhradou súdnych trov.

Skutočnosť, že vysokí predstavitelia súdnictva a prokuratúry prichytení pri konaní, ktoré otvára otázky o ich ľudskej a mravnej kompetencii pre výkon funkcií namiesto verejného ospravedlnenia za neprípustné správanie naopak zaútočili na médiá, ktoré priniesli takýto dôkaz o ich správaní, asi najlepšie vystihuje morálny rozklad súdneho stavu na Slovensku.

V apríli musel denník *Sme* opakovane (trikrát) na prvej strane uverejniť ospravedlnenie sudcovi Michalovi Trubanovi za články zo septembra 2009, v ktorých zverejnil informácie o prípade z roku 2008, keď Truban v revíri regionálneho politika Milana Kepeňu zastreliil niekoľko zvierat, pričom za ne nezaplatil. Podľa súdu nešlo o dar, ale o reciprocitu a denník tak o Trubanovi informoval nepravdivo a neoprávnene zasiahol do cti, ľudskej dôstojnosti, dobrého mena, povesti aj súkromia sudcu. *Sme* zverejnil ospravedlnenie pod hrozbou exekúcie, podľa šéfredaktora M. Kostolného sa však vydavateľstvo denníka obrátil na Najvyšší súd SR, pretože v hre je stále aj pokuta vo výške 150-tis. eur.

V súvislosti s týmito prípadmi zareagovala zástupkyňa OBSE pre slobodu médií Dunja Mijatović, ktorá sa 2. mája 2013 na konferencii v kostarickom San José kriticky vyjadrila na adresu Slovenskej republiky a výhrady sumarizovala aj v liste zaslanom podpredsedovi vlády a ministrom zahraničných vecí a európskych záležitostí Miroslavovi Lajčákovi (www.osce.org/fom/101240). „Jednou z nenahradielných úloh médií je to, že nastavujú zrkadlo spoločnosti a informujú o veciach verejného záujmu. Verejní činitelia preto musia znieť vyšší prah kritiky, a to aj z médií,“ napísala Mijatović v liste a dodala, že „podávanie žalôb a požadovanie odškodného, ktoré môže ohroziť existenciu médií, môže vyvolať autocenzúru u novinárov a vydavateľov a znížiť tak pluralitu médií na Slovensku“.

OBSE následne v júni kritizovali súdy s médiami aj vo svojej pravidelnej správe monitorujúcej situáciu v oblasti slobody médií, novinárov aj v oblasti internetu najmä v Európe, ale aj v USA. Minister Lajčák vo svojej odpovedi z mája síce na jednej strane zdieľa názor, že by verejní predstavitelia mali strpieť viac kritiky zo strany verejnosti a odškodnenia by mali byť primerané spôsobenej škode, pričom pripomenul aj úzke prepojenie medzi slobodou vyjadrovania a ochranou osobnosti. Na druhej strane sa odvoláva na prebiehajúce diskusie na tému hranice odškodnení v prípadoch nactiutrhania na relevantných expertných fórach, do konca sledovaného obdobia sme však zásadné diskusie s relevantnými výstupmi na túto tému nezaznamenali.

Opačným precedensom v tejto oblasti v sledovanom období bolo rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z marca 2013, ktorým potvrdil rozhodnutie príslušného krajského súdu o tom, že letáky kandidáta na predsedu VÚC za Ľudovú stranu Naše Slovensko Mariána Kotlebu s textom „aj s vašou dôverou zabránim nespravodlivému zvýhodňovaniu (nielen) cigánskych parazitov“ sa nedajú považovať za hanobenie rasy, národa, či presvedčenia. Zaujímavosťou tohto rozhodnutia je to, že sa neodvoláva na slobodu prejavu. Odôvodnenie vychádza zo skutočnosti, že politik použil vo svojom výroku slovíčko „nielen“, čím vyjadril, že nemal na mysli len „cigánskych“ parazitov, ale aj parazitov z iných etnických skupín. Zjavné vyvolávanie rasovej nenávisťi voči jednej konkrétnej sociálnej skupine (čo je dokladovateľné nepriamymi dôkazmi, t. j. inými výrokmami a aktivitami Mariána Kotlebu) je teda podľa súdu možné obšír vhodnou gramatickou formuláciou, hraničiacou s hanobením všetkých etnických skupín.

Vysielateľ verejnej služby – Rozhlas a televízia Slovenska po tom, čo bola v polovici roka 2012 účelovo a legislatívne pochybným spôsobom odvolaná generálna riaditeľka Miloslava Zemková a nahradil ju Václav Mika, zvolený v parlamente väčšinou poslancov strany Smer-SD, sa v prvom polroku 2013 venoval primárne technologickej a programovej konsolidácii bez zásadnejších excesov, ktoré zvykli sprevádzať fungovanie najmä Slovenskej televízie v časoch, keď ju viedli nominanti súčasnej vládnej strany Smer-SD.

Doriešil sa aj spor, ktorému sme sa venovali v ostatnom vydaní *IVO Barometra* o prevzatie a odvysielanie dvoch dokumentov spoločnosti atelier.doc (*V tieni kráľa Svätopluka a Zaslúbená zem*), ktoré vznikli ako súčasť plánovaného väčšieho cyklu Film a spoločnosť v spolupráci s RTVS na základe zmluvy so štátom. Jeden film už bol odvysielaný, v prípade druhého sa tak stane na jeseň 2013.

Zásadnejším problémom sa ukazuje byť ekonomická budúcnosť RTVS. Okrem prirodzeného a očakávaného výpadku v príjmoch z platieb domácností a firiem sa ukazuje, že opatrenie, na základe ktorého môže byť oplatnia poplatkov oslobodených, resp. môžu získať úľavu, väčší počet domácností, bude mať na hospodárenie RTVS omnoho väčší vplyv, ako boli pôvodné predpoklady. Aj vzhľadom na to, že najmä v rozhlasovej časti RTVS sa doteraz udiali len minimálne personálne zmeny, čo celkom nenaplnilo ambície niektorých záujmových skupín mimo RTVS, bude zaujímavé sledovať vývoj okolo schvaľovania novej zmluvy so štátom z hľadiska rozsahu poskytnutých financií – aj v súvislosti s negatívnym vývojom hospodárenia štátu.

Novela Autorského zákona sa pokúsila riešiť dlhodobý problém bezplatného používania obsahu novín na vlastný biznis s monitoringom médií tým, že doplnila noviny medzi diela, ktoré možno z hľadiska autorskoprávnej ochrany považovať za súborné diela a na ich použitie, ako aj ich časti, by museli monitorovacie agentúry získať súhlas vydavateľa. Zákon síce vyvolal v parlamente polemiku, keď najmä opoziční poslanci vyjadrovali obavy z rastu cien pre nákup obsahu na strane monitorovacích agentúr, resp. z možnej monopolizácie trhu, ak sa ale na problém pozrieme vecne, faktom je, že o autorskú ochranu novín ako celku sa médiá a vydavatelia usilujú už roky, ako to potvrdil aj predseda správnej rady Medzinárodného tlačového inštitútu na Slovensku (International Press Institute – IPI Slovakia) Pavol Múdry. Podľa Múdreho bude „obsah novín – a malo by sa to týkať aj ostatných, najmä spravodajských médií – konečne chránený zákonom ako databáza a rôzne pofidérne spoločnosti s nimi nebudú môcť voľne obchodovať, najmä na trhu s monitoringom médií“. Podľa Múdreho môže byť problematická nedostatočná definícia „dennej správy“, v európskom autorskom práve sa totiž tento

pojmom používa na označenie takzvaných oficiálnych sprav, alebo tlačových sprav štátnych, vládných či ekonomických inštitúcií, zatiaľ čo na Slovensku je pod týmto pojmom vnímané spravodajstvo všeobecne.

Po tom, čo parlament zákon schválil ho však prezident Ivan Gašparovič začiatkom júla nepodpísal a vrátil ho parlamentu s odôvodnením, že ide o neopodstatnenú ochranu, ak sú noviny ako súborné dielo predmetom autorského zákona. Parlament sa novelou bude zaoberať v septembri.

Ako súčasť útoku na slobodu prejavu a prístup k informáciám možno vnímať aj deklarované ambície novelizovať zákon o slobodnom prístupe k informáciám. Slovenská republika disponuje moderným zákonom o slobodnom prístupe k informáciám, ktorý o. i. ukladá povinnosť všetkým verejnoprávnyim orgánom a inštitúciám zverejňovať uzavreté zmluvy. Problémom zákona je jeho implementácia jednotlivými úradmi a kontrola jeho dodržiavania, resp. jeho vymáhateľnosť. To, či si povinné subjekty plnia túto povinnosť alebo nie, sa verejnosť dozvedá viac-menej náhodne, ako napríklad v prípade Matice slovenskej, ktorá dva roky vôbec nezverejňovala svoje zmluvy (SITA, 5. 4. 2013). Naopak, premiér Robert Fico na sneme ZMOS-u v Nitre vyhlásil, že je pripravený infozákon otvoriť, aby sa zabránilo „šikanovaniu úradov“ a zneužívaniu zákona v obchodnom styku (*Podľa Fica infozákon šikanuje samosprávy, chce ho zmeniť*. www.sme.sk, 28. 5. 2013.) Možné individuálne prípady zneužívania by však nemali slúžiť ako zámlenka pre systémovú zmenu popierajúcu pôvodný účel a zmysel zákona, ktorým je kontrola výkonu moci, zverenej do rúk príslušných orgánov občanmi.

V súvislosti s činnosťou regulačných orgánov sme zaznamenali potvrdenie rozhodnutia Rady pre vysielanie a retransmisiu z decembra 2011, ktorá Rozhlasu a televízii Slovenska uložila pokutu 50-tisíc eur

za reláciu *Večer pod lampou* na tému kauza Cervanová Najvyšším súdom SR. Podľa rozhodnutia rady tento program spôsobom svojho spracovania a svojím obsahom zasiahol do ľudskej dôstojnosti prokurátora Milana Valašíka, zavraždenej Ľudmily Cervanovej a forenzného psychológa Gejzu Dobrotku, pričom RVR uložila RTVS tiež povinnosť odvyselať oznam o porušení zákona, pretože podľa jej názoru v diskusii došlo k nezabezpečeniu všestrannosti informácií a názorovej plurality. Podľa opakovaného vyjadrenia tvorcov relácie pozvali všetky zúčastnené strany, pričom niektoré pozvanie neprijali.

„Podľa Najvyššieho súdu sa v tejto krajine nesmie diskutovať o zlyhaniach súdov a právneho systému v minulosti, ak to dotknúť sudcovia a prokurátori odmieta. Je to teda rozhodnutie, ktoré je v príkrom rozpore so všetkým, čo priniesol november 1989,“ komentoval rozhodnutie súdu moderátor relácie Štefan Hríb.

Otázny spôsob výkladu zákona prezentovala RVR aj svojím rozhodnutím z februára, keď RTVS udelila sankciu – upozornenie na porušenie zákona. RTVS sa ho mala dopustiť odvysielaním príspevku o zlučovaní zdravotných poisťovní v *Správach RTVS* z 8. augusta 2012. Hoci redaktorka príspevku L. Tomečková dala priestor obom názorovým skupinám aj nezávislým odborníkom, podľa názoru rady – ako ho prezentoval jej predseda M. Mistrík – bola správa „manipulatívna a jej informačná hodnota nízka – neobsahovala takmer žiadne nové informácie“. Zákon o vysielaní a retransmisii pritom nedáva rade kompetenciu posudzovať „informačnú hodnotu“ správ.

Ďalší z regulačných orgánov – Telekomunikačný úrad SR – v sledovanom období pokračoval v sporných rozhodnutiach a pozoruhodnom výklade zákona o elektronických komunikáciách vo vzťahu k prevádzkovaní digitálnych multiplexov. Spoločnosť Towercom, ktorá na základe rozhodnutia TÚ SR monopolne prevádzkuje všetky digitálne multiplexy, nezačala v zákonnej lehote 12 mesiacov od udelenia prevádzkového povolenia reálne využívať štvrtý digitálny multiplex, čo by podľa zákona malo viesť k odňatiu pridelených frekvencií, ako na to upozornil aj predchádzajúci šéf úradu B. Máčaj (ten bol práve pre nezohdy v súvislosti s digitalizáciou odvolaný spôsobom, ktorý kritizovala aj Európska komisia). Podľa úradu ale operátor podmienky povolenia spĺňal, technicky multiplex „zapol“. TÚ tak akceptoval, že Towercom reálne neposkytoval žiadne služby pre koncových spotrebiteľov.

Skutočnosť, že v prípade kauzy baru Bonanno vysokí predstavitelia súdnictva a prokuratúry prichytení pri konaní, ktoré otvára otázky o ich ľudskej a mravnej kompetencii pre výkon funkcií namiesto verejného ospravedlnenia za neprípustné správanie naopak zaútočili na médiá, ktoré priniesli takýto dôkaz o ich správaní, asi najlepšie vystihuje morálny rozklad súdneho stavu na Slovensku.

V priebehu uplynulého obdobia sa v tejto oblasti prejavovali tri základné tendencie, ktoré spoločne vytvárajú rozporuplný obraz. Po prvé, tretí sektor ako celok dnes nemá takú silu, mohutnosť ani vplyv ako v predchádzajúcich obdobiach. Po druhé, napriek tomu sa zo spoločnosti nevytratil genetický kód aktívneho občianstva, vynárajú sa nové idey, vznikajú nové iniciatívy, presadzujú sa noví lídri, ktorí tvorivo využívajú priestor občianskej slobody na riešenie problémov okolo seba. Po tretie, naďalej pokračovala komunikácia medzi predstaviteľmi štátu a zástupcami mimovládnych neziskových organizácií o podmienkach fungovania občianskej spoločnosti a tretieho sektora.

Obhajoba slobody prejavu

Do spomínaného rozporuplného obrazu patria dve „ostro sledované“ kauzy z posledného obdobia: hrozba trestného stíhania režisérky Zuzany Piussi za jej dokumentárny film o stave súdnictva „Nemoc tretej moci“ a okolnosti spojené s voľbou generálneho prokurátora.

Začiatkom roku 2013 ešte doznievala iniciatíva skupiny občanov, ktorí sa zasadili za slobodu umeleckého prejavu režisérky Piussi. Tá do svojho dokumentu zaradila scénu so sudkyňou Helenou Kožíkovou, ktorá je známa svojou podporou a obhajobou predsedu Najvyššieho súdu Štefana Harabina. Sudkyňa Kožíková namietala, že film narušil jej súkromie a Zuzane Piussi hrozilo trestné stíhanie pre podozrenie zo spáchania trestného činu porušenia dôvernosti ústneho prejavu. „Je to arogancia a zastrážovanie,“ reagovala na Kožíkovej trestné oznámenie režisérka. Právnik spolupracujúci s občianskym združením Via Iuris Peter Wilfling pripomenul, že záznam rozhovoru so sudkyňou bol súčasťou filmového diela: Kožíková bola členkou Súdnej rady a rozhovor sa týkal záležitosti verejného záujmu, situácie v súdnictve, a nie jej súkromného života. „V žiadnom prípade nemôže ísť o trestný čin,“ konštatoval.

V čase, keď režisérke hrozila žaloba, to však také zrejme nebolo. „My čin Zuzany Piussi verejne schvaľujeme a verejne ju preň vychvaľujeme,“ konštatovalo sa vo vyhlásení, ktoré podpísali známi predstavitelia spoločenského života na Slovensku – občianski aktivisti, umelci, vedci, pedagógovia, politici a stovky ďalších. „Ak orgány činné v trestnom konaní a následne súdy budú kvalifikovať konanie Zuzany Piussi ako trestný čin, tak sme svojím verejným vyhlásením spáchali trestný čin schvaľovania trestného činu. (...) Sme pripravení znášať všetky dôsledky.“

V januári 2013 polícia stíhanie zastavila. Podľa režisérky Piussi to bolo aj vďaka mediálnemu tlaku a petícii s podpismi takmer 3 000 ľudí, ktorí podporili ju a ďalšiu stíhanú, novinárku Zuzanu Petkovú, ktorú žaloval Š. Harabin.

Tento prípad symbolicky odzrkadľuje situáciu, aká bola v uplynulom období príznačná pre časť občianskej spoločnosti na Slovensku. Na jednej strane roztrpčenosť a hnev nad stavom slovenského súdnictva, na druhej strane ochota sa proti tomu postaviť – a v takomto súboji dokonca zaznamenať úspech.

Keď však v júni 2013 parlamentná väčšina bez prítomnosti opozície na hlasovanie schválila nového generálneho prokurátora, ktorého neskôr prezident republiky vymenoval, na verejnom proteste sa zúčastnilo iba niekoľko odhodlaných aktivistov. Početné rady ostatných, ktorí s takýmto postupom nesúhlasili, už na verejný protest rezignovali, keďže zrejme

nevideli nijakú šancu, že by ešte mohli niečo ovplyvniť. Parlamentnú voľbu navyše „zaklincoval“ poslanec Smeru-SD Anton Martvoň, ktorý v diskusii obvinil opozíciu, že postupuje podľa manuálu „od pána Sorosa z 90. rokov“. Pravica vtedy podľa neho v boji proti mečiarizmu „mala určité manuály zo Západu“ a jeden z nich pochádzal od Georga Sorosa. Tento mentálny kód časti vládneho establišmentu, ktorý svojím prerieknutím dokumentoval poslanec vládnej strany, ilustruje politicko-psychologické pozadie postupného rozširovania moci jedným subjektom, keď sa kritika porušovania právneho štátu vníma ako priam diverzná aktivita financovaná z „protislovensky“ orientovaného zahraničia „americkým milionárom židovsko-maďarského pôvodu“, ako Sorosa zvykli vykreslovať radikálni nacionalisti.

Oslabený tretí sektor

Prvá tendencia sa síce kryštalizuje už dlhší čas, zreteľnejšie kontúry však nadobudla práve v poslednom období. Jej základnou charakteristikou je, že tretí sektor ako súčasť občianskej spoločnosti na Slovensku dnes nemá takú silu, mohutnosť ani vplyv ako v predchádzajúcich obdobiach. Jeho schopnosť nezávislého, autonómneho aktéra spolupodieľajúceho sa na tvorbe verejných politík je oslabená; jeho vklad do verejnej debaty je menej prítomný; jeho dosah na politické rozhodovanie je menší. Tretí sektor nie je organizačne jednotný, čo je na jednej strane prirodzené, na druhej strane mu to však niekedy znemožňuje fungovať ako silný partner vo vzťahu k verejnej a štátnej správe i k súkromnému sektoru.

Naďalej síce pôsobia vyprofilované organizácie, občianske združenia a nadácie; naďalej na verejnosti vidieť i počut' jednotlivcov, ktorých konanie i hlas zaväzuje; neziskový sektor naďalej poskytuje nezastupiteľné služby; tisíce dobrovoľníkov sa naďalej venujú užitočnej práci; naďalej sa organizácie zamerané na verejný dohľad nad výkonom verejnej moci usilujú o lepšie spravovanú spoločnosť – a vďaka všetkým týmto záslužným aktivitám je Slovensko bezpochyby lepšou krajinou – zároveň však platí, že podmienky na vykonávanie takýchto činností, priestor na občiansku participáciu, infraštruktúrne vybavenie a kapacity mnohých organizácií i tretieho sektora ako celku sa nezlepšujú. Viaceré nepriaznivé dobové príznaky situácie v sektore – kríza líderstva, finančná kríza, zápas o legitimitu – pretrvávajú dodnes. Ľudia a ich organizácie sú nútení venovať sa predovšetkým svojim témam, pretože na viac nestačia; koncentrácia na partikulárne otázky prevažuje nad starosťou o obecné blaho. Inovačný potenciál sektora, ktorý svojho času prichádzal s novými riešeniami spoločenských problémov, je oslabený.

Jednou z ilustrácií súčasného stavu je schopnosť samoorganizácie tretieho sektora. Za posledné dva roky sa podarilo zorganizovať dve veľké konferencie: „Vzťah štátu a občianskej spoločnosti – sme pripravení spolupracovať?“ (v septembri 2011) a „Neziskový sektor: Diskutujeme o možnostiach ďalšieho rozvoja“ (v septembri 2012). Obe zhromaždenia boli organizované v duchu dvadsaťročnej tradície „stupavských konferencií“ a z večného hľadiska boli dôležitými míľnikmi sumarizujúcimi prierezové témy a priority, ktoré zástupcovia MNO považovali za kľúčové pre komunikáciu s vládou (či už s kabinetom Ivety Radičovej v roku 2011 alebo s vládou Roberta Fica v roku 2012). Zástupcovia sektora do ich prípravy vložili veľa energie, formálne však tieto rokovania organizoval Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v spolupráci s Komorou MNO, ktorá pôsobí na pôde poradného orgánu exekutívy – Rady vlády pre mimovládne neziskové organizácie. Kontinuita sa v nemalej miere udržiava zásluhou splnomocnenca Filipa Vagača, ktorého do tejto funkcie vymenovala predchádzajúca vláda a terajšia vláda ho v nej potvrdila. Tretí sektor ako celok by v súčasnej situácii musel vynaložiť značné úsilie, ak by chcel pripraviť autonómnou „stupavskú konferenciu“ zo svojich vlastných vnútorných síl a kapacít.

Tri časové rámce

Zhodou okolností sa v hodnotenom období zbehli tri časové rámce, prostredníctvom ktorých možno nazerať na postavenie tretieho sektora občianskej spoločnosti. Slovenská republika má za sebou dvadsať rokov svojej existencie; piaty rok trvá ekonomická kríza; uplynul prvý rok vládnutia jednofarebného kabinetu Roberta Fica.

Dnes už nie je témou štátna samostatnosť ako taká – ale predovšetkým samotný obsah štátu, jeho prínos pre ľudí, jeho schopnosť plnšie rozvinúť kapacity, energiu, sociálny kapitál, jeho vklad do širšieho spoločenstva krajín. Vo vládnutí sa vystriedali najrozmanitejšie politické formácie, no ani jednej z nich sa nepodarilo posilniť dôveru voči politike a politikom, zásadnejšie sa vyrovnáť s korupciou, zlepšiť kondíciu právneho štátu, ktorá je kľúčovým podhubím silnej občianskej spoločnosti. Celkovo platí, že Slovensko síce za dvadsať rokov dosiahlo viaceré významné úspechy a bezpochyby patrí do „lepšej štvrtiny sveta“ – dnes už však nie je takým úspešným príbehom. Z krajiny nevyžaruje vitalita a dynamika príznačná v období „dobehania“; ekonomika má problémy s konkurencieschopnosťou. Obyvatelia Slovenska nie sú presvedčení o tom, že vývoj sa ubera dobrým smerom.

Ekonomická kríza, ktorú sprevádza vysoká nezamestnanosť, ohrozenie životných perspektív mladšej generácie, ale aj časti seniorov a pretrvávajúce regionálne rozdiely vtlačujú pečať do myslenia, cítenia i konania obyvateľov, ktorí sa tak aj v dôsledku krízy menej správajú ako občania. Veľký počet ľudí dlhodobo trápia existenčné problémy, ktoré sú pre nich naliehavejšou prioritou ako občianske angažovanie. Charakter mediálneho diskurzu, prevaha ekonomickej agendy, zaujatie číslami, indikátormi, „tvrdými faktami“ a dátami nepriamo spoluutvára mentalitu, ktorá je menej vnímavá voči témam spoločenskej solidarity, sociálnej kohézie, sociálnych väzieb, sociálneho kapitálu a jeho akumulácie. Občianska aktivita môže v takýchto podmienkach niekedy pôsobiť ako prepych, na ktorý niet síl, a málokto si vie predstaviť, že zvýšená občianska mobilizácia by mohla priniesť úľavu v materiálnej tiesni.

Napokon vklad aktívneho občianstva ako hrádze, ktorá by sa postavila voči nebyvanej koncentrácii moci v rukách jednej strany, je zatiaľ málo viditeľný.

To neznamená, že by sa v prípade pociťovaného ohrozenia mimovládne organizácie nedokázali zmobilizovať na ochranu svojich záujmov, resp. na ochranu základných princípov demokracie – tak, ako sa to už opakovanne stalo v minulosti. Hoci mnohí ľudia z tretieho sektora znepokojene vnímajú problematiku diania v politickom živote, zatiaľ si aktívni jedinci ani rozhodujúce jadro advokačných, ľudskoprávných a watchdogových organizácií nedefinovali situáciu tak, aby ich to motivovalo k organizovanejšiemu protestným krokom. Neobjavili sa ani nijaké nové spontánne protestné vystúpenia. Svoju úlohu mohla zohrať aj skutočnosť, že kauza Gorila prakticky vyšumela a dnes už nik neverí, že sa ju podarí právne, súdne a politicky dotiahnuť. Nová generácia občianskych lídrov, ktorí by sa profilovali ako ochrancovia verejného záujmu v zmysle skvalitňovania demokracie, ešte nedorástla.

Genetický kód aktívneho občianstva nevyumizol

Zatiaľ čo prvá tendencia vedúca k oslabovaniu tretieho sektora má dlhšie trvanie, druhá línia je novšieho dáta a čiastočne protirečí vyššie uvedenému hodnoteniu. Popri spomínaných problematických javoch sa totiž naďalej udržiava a kultivuje genetický kód aktívneho občianstva, objavujú sa nové idey, vznikajú nové iniciatívy, vynárajú sa nové osobnosti, ktoré vstupujú do verejného priestoru a tvorivo využívajú priestor občianskej slobody na riešenie problémov okolo seba. Sociálne médiá umožňujú rýchle šírenie týchto ideí, ako aj flexibilnú kooperáciu a organizáciu, či už sa to týka – ako sa píše v kolektívnej publikácii k dvadsiatim rokom samostatnosti vydanjej IVO pod názvom „Odkiaľ a kam“ – „upratovačov a okrásľovačov“, komunitných lídrov, reformných učiteľov, aktivistov v oblasti kultúry, architektúry, umenia, vzdelávania, komunikácie, zábavy a rekreácie, ekologických inovátorov, imaginatívnych podnikateľov a ďalších. Iniciatívy sa často sústreďujú na lokálne, resp. komunálne problémy, pribúdajú ľudia

zaujímajúci sa o svoje okolie, o problematiku dopravy, rozvoj cyklotrás, ale aj o zastavenie kontroverzných projektov, ako sú skládky či spaľovne odpadov. Viaceré nové nápady, nové iniciatívy, nové prúdy majú v sebe aj prvky podnikateľského myslenia, idealizmus či altruizmus sa spája s citlivosťou pre „biznis dimenziu“ projektov. Mnohí aktivisti vychádzajú z presvedčenia i skúsenosti, že štát sám od seba pomery meniť nebude. Niektorí z nich mali možnosť študovať alebo pracovať v zahraničí a mohli tak väčmi než predchádzajúce ročníky spoznať, ako sa rôzne problémy riešia inde.

Medzi charakteristické črty etosu takýchto organizátorov a spoluvytvorcov „novej každodennosti“ patrí osobná zodpovednosť za „svet okolo nás“, radosť z aktivizmu, ktorý nepozná výraz „nedá sa“, presvedčenie o zmysluplnosti ich konania.

Zatiaľ by bolo predčasné predpovedať, do akej miery môže tento typ občianskeho aktivizmu zmeniť podobu tretieho sektora a oživiť tak trochu „unavenú“ občiansku spoločnosť na Slovensku. Nemožno však vylúčiť, že sa môžu stať jedným zo zdrojov potenciálneho priaznivejšieho vývoja.

Vyjednávanie o partnerstve so štátom pokračuje

Napokon tretia tendencia sa uskutočňuje v tom formáte a inštitucionálnom rámci, aký sa ustanovil ešte za predchádzajúcej vlády a pokračuje dodnes. Zástupcovia MNO na pôde Rady vlády SR pre mimovládne neziskové organizácie presadili niektoré odporúčania na podporu neziskového sektora z verejných zdrojov (podpora verejnej diskusie a sociálnych kampaní; podpora organizácií zameraných na verejný dohľad nad výkonom verejnej moci – „watchdogov“; podpora výskumu zameraného na neziskový sektor). Legislatívna pracovná skupina Rady vlády pre MNO pripravila tri závažné legislatívne návrhy, ktorých schválenie by umožnilo skvalitnenie pôsobenia MNO i väčší priestor pre aktívnych občanov: zmena zákona o petíciách, zákon o verejných zbierkach a zavedenie inštitútu charitatívnej reklamy. Ak by sa tieto odporúčania a návrhy uplatnili v praxi, de facto môžu viesť k posilneniu sektora – čo je jeden z paradoxov spomínaného protirečivého obrazu.

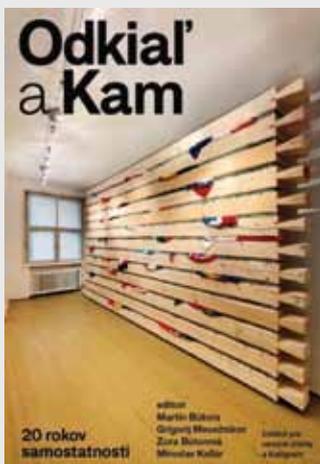
Za nový prvok možno tiež považovať participatívny spôsob, akým sa pripravovala Celoštátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv, ktorá je v gescii Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Na niekoľkých diskusných workshopoch sa zúčastnili aj zástupcovia MNO a ďalší aktéri zo štátnej správy i odbornej verejnosti.

Samostatnou témou je úsilie MNO spolupodieľať sa na programovaní štrukturálnych fondov EÚ tak, aby z nich mohli čerpať podporu aj organizácie neziskového sektora. Dnes sú MNO zastúpené v každej pracovnej skupine, ktorá pripravuje jednotlivé operačné programy. Jedným z opatrení v rámci návrhu operačného programu Efektívna verejná správa je vznik samostatnej prioritnej osi zameranej na komunitný rozvoj, čo je nový nástroj Európskej komisie na podporu iniciatív zdola nahor. Ako konštatoval vládny splnomocnenec F. Vagač, ide o podporu takých komunitných stratégií, kde by mal neverejný sektor väčšinové zastúpenie, čo je unikátny nástroj, ktorý EÚ ponúka. Podarilo sa tiež zriadiť tzv. inštitút globálnych grantov, ktoré by mali v ďalšom programovacom období umožniť prerozdelenie štrukturálnych fondov pre neziskové organizácie formou blokových grantov, podobne ako je to pri Nórskom finančnom mechanizme.

Popri týchto výsledkoch existuje niekoľko bodov, ktoré budú predmetom ďalšieho vyjednávania. Predstavitelia MNO budú presadzovať viaczdrojové financovanie neziskového sektora. Budú trvať ba to, aby akékoľvek eventúálne zmeny neohrozili kvalitu a podstatu doteraz platného zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Budú tiež požadovať zabezpečenie rovnosti pre MNO pri poskytovaní služieb; niekoľko príkladov z posledného obdobia poukazuje na porušenie tohto princípu (napríklad novela zákona o sociálnych službách či novela zákona o horskej službe sťažujúca činnosť občianskym združeniam).

Aj úspechy či naopak neúspechy v týchto vyjednávaniach, ktoré v najbližšej budúcnosti ovplyvnia, aká bude tvár slovenského neziskového sektora.

Prípád zastavenia stíhania novinárky Petkovej a filmárky Piussi symbolicky odzrkadľuje situáciu, aká bola v uplynulom období príznačná pre časť občianskej spoločnosti na Slovensku. Na jednej strane roztrpčenosť a hnev nad stavom slovenského súdnictva, na druhej strane ochota sa proti tomu postaviť – a v takomto súboji dokonca zaznamenať úspech.

Nová kniha IVO! Odkiaľ a Kam Dvadsať rokov samostatnosti

Odkiaľ a kam smerujeme po dvadsiatich rokoch od rozdelenia československého štátu? Prišla nám samostatnosť viac demokracie a slušnosti v politike? Viac zodpovednosti a občianskej zrelosti? Pevnejšiu vládu zákona a lepšie ekonomické podmienky? Alebo je to inak? Prečo sa uberať práve týmito dráhami a kam nás to môže priviesť?

Nielen na tieto otázky odpovedajú autori viacerých generácií i rozličných profesií z oboch republík – historici, politológovia i právnici, sociológovia, ekonómovia i psychológovia, antropológovia, pedagógovia i teológovia, spisovatelia a publicisti, občianski aktivisti a blogeri.

Vyššie šesťdesiat slovenských a českých autorov sa v tomto multižánrového voľnom pokračovaní úspešnej knihy *Kde sme? Mentálne mapy Slovenska* zveruje čitateľom so svojimi pozorovaniami a kritickými úvahami, ale aj s nádejami a predstavami o lepšej spoločnosti.

Marek Adamov
Vladimír Baláž
Jozef Bátora
Zsolt Bindics
Fedor Blaščák
Martin Bútora
Daniel Bútora
Zora Bútorová
Juraj Buzalka
Jozef Červeň

Jan Červenka
Alexander Duleba
Martin Ehl
Pavol Frič
Zsolt Gál
František Gyárfáš
Oľga Gyárfášová
Roman Holec
Ingrid Hrubaničová
Karel Hviždala

Michal Hvorecký
Zora Jaurová
Ivan Ježík
Miroslav Kocúr
Miroslav Kollár
Elena G. Kriglerová
Martin Kríž
Miroslav Kusý
Jarmila Lajčáková
Juraj Malíček

Samo Marec
Ondřej Matoušek
Janette Maziniová
Grigorij Mesežnikov
Juraj Mesík
František Múčka
Tomáš Němeček
Tom Nicholson
Dušan Ondrušek
Laco Oravec

Klára Orgovánová
Daniel Pastirčák
Zora Pauliniová
Kálmán Petőcz
Petr Pithart
Jiří Přibáň
Martin C. Putna
Juraj Rizman
Ladislav Snopko
Anton Srholec

László Szigeti
Soňa Szomolányi
Martin M. Šimečka
Paulína Tabery
Marián Velšic
Jozef Vozár
Monika Vrzgulová
Zuzana Wienk
Milan Zemko
Adam Znášik
Eduard Žitňanský

Publikácia vychádza s láskavou podporou Nadácie Tatrabanky, Konrad Adenauer Stiftung a Nadácie otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation (NOS – OSF).

Ďalšie informácie na www.ivo.sk

Objednávky tel. 02/5443 4030, fax: 02/5443 4041, e-mail: ipa@ivo.sk

Digitálna gramotnosť na Slovensku 2013

Štúdiá je výsledkom v poradí už piateho ročníka analyticko-mo-

nitorovacieho projektu Digitálna gramotnosť na Slovensku. Jeho základným cieľom je mapovať pripravenosť širokých vrstiev obyvateľstva na používanie moderných informačných a komunikačných technológií (IKT) ako jedného z kľúčových predpokladov úspešnej transformácie Slovenska na informačnú spoločnosť a znalostnú ekonomiku. Tohtoročný projekt finančne podporili Nadačný fond Telekom pri Nadácii Pontis, Nadácia Eset, spoločnosti Data-lan a Accenture.

Alternative Politics? The Rise of New Parties in Central Europe

Autori a autorky zo Slovenska, Českej republiky, Maďarska a Poľska sa v knihe

venujú fenoménu nových politických strán, ich ideovému a programovému profilu, politickej činnosti, volebnej podpore a personálnemu pozadiu. Kniha, ktorá je prvou monografickou publikáciou tohto druhu v strednej Európe, vychádza v rámci projektu „Alternatívna politika“. Vznik nových politických formácií v strednej Európe: príčiny, faktory a dopady. Projekt podporil Medzinárodný vyšehradský fond a Nadácia Heinricha Bölla.

Slovakia 2012. Trends in Quality of Democracy

Súhrnné hodnotenie kvality demokracie za rok 2012, v ktorom autori analyzovali hlavné vývojové trendy kvali-

ty demokracie na Slovensku v piatich oblastiach – demokratické inštitúcie a právny štát; legislatíva; ochrana a dodržiavanie ľudských a menšinových práv; nezávislé médiá a médiá verejnej služby a od roku 2012 namiesto zahraničnej politiky aj vývoj občianskej spoločnosti. Detailné hodnotenie vývoja kvality demokracie je doplnené o analýzu názorov verejnosti na vývoj slovenskej spoločnosti. Vydanie knihy podporili Embassy of the United States of America, Konrad Adenauer Stiftung, Stredoeurópska nadácia, British Embassy Bratislava a Západoslovenská energetika.